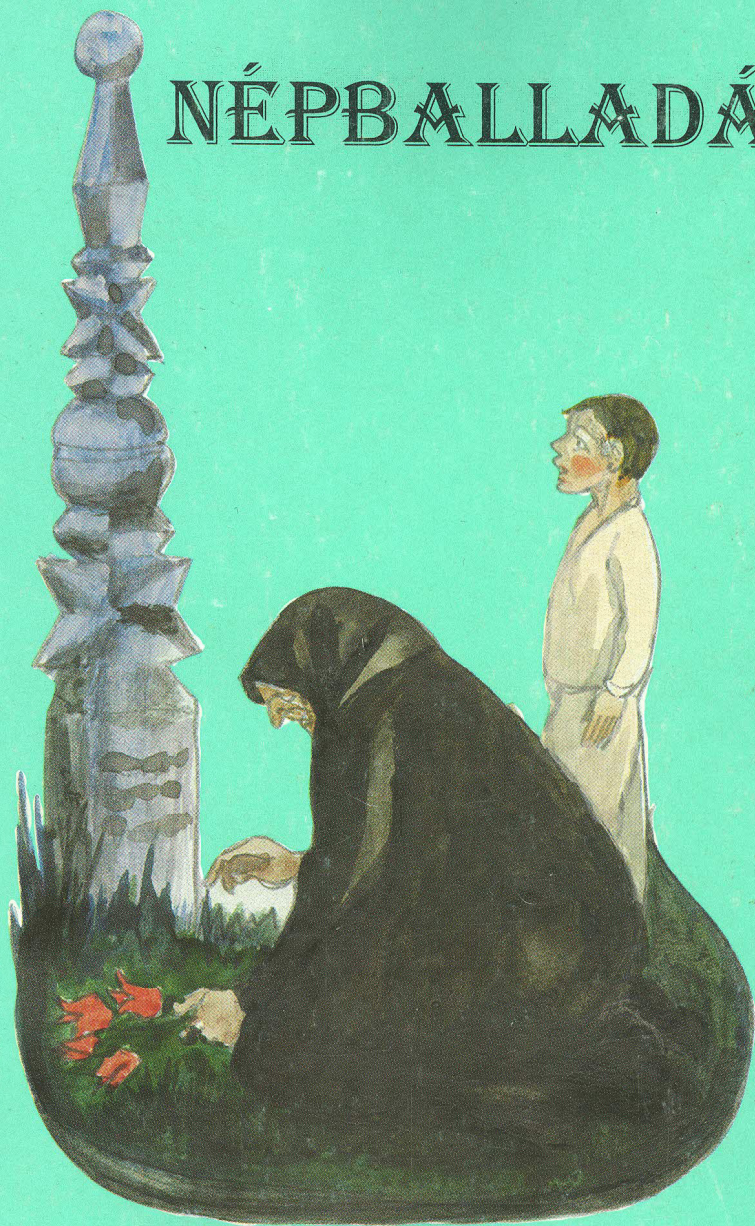

CSERVENYÁK LÁSZLÓ

NÉPBALLADÁK

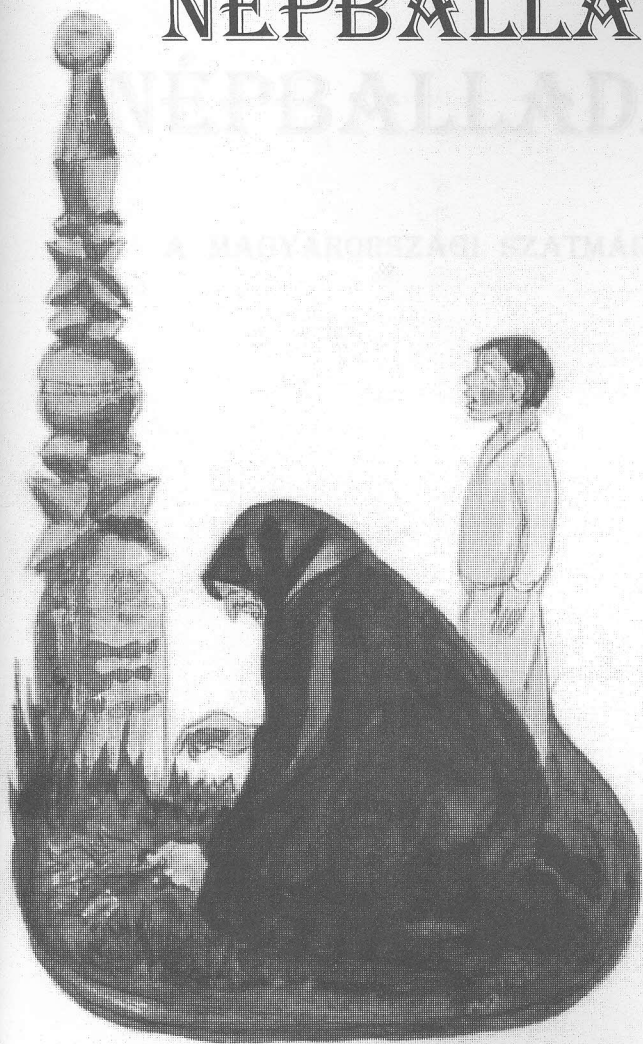
A
M
A
G
Y
A
R
O
R
S
Z
Á
G
I
S
Z
A
T
M
Á
R
B
A
N

CSERVENYÁK LÁSZLÓ

NÉPBALLADÁK

NÉPBALLADÁK

A MAGYARORSZÁGI SZATMÁRBAN

A
M
A
G
Y
A
R
O
R
S
Z
Á
G
I
S
Z
A
T
M
Á
R
B
A
N

NEPBALLADAK

A
H
A
D
Y
A
R
A
S
A
D
I
S
T
A
T
W
A
R
S
A
R

CSERVENYÁK LÁSZLÓ

NÉPBALLADÁK

A MAGYARORSZÁGI SZATMÁRBAN

DEBRECEN, 1997

A Kossuth Lajos Tudományegyetem
Néprajzi Tanszékének kiadványa

Szerkeszti:

UJVÁRY ZOLTÁN

Az illusztrációkat
SZÖLLÖSI LAJOS szobrász és grafikusművész készítette

Technikai szerkesztő:

Molnárné Balázs Zsuzsanna

ISBN 963 472 229 6

ISSN 0138-9882

Bevezetés

A Tisza ölelésében a történelem kovácsolta egygé Szabolcsból, Szatmárból, Beregből, Ung és Ugocsa pereméből azt a megyét, amelyet a haza baloldalának is neveznek. Ide rohant érkezni a Tisza, hogy merész ívvel karolja át a 6000 km²-nyi vidéket, amelyet megszelídülten szel át a Szamos, kanálisba kényszerítve a Kraszna, ágakra szakadva a Túr. A megye három országgal határos. Ukrajna, Szlovákia és Románia a szomszédai, a határ két oldalán élők rokoni szálai a kultúra, a szellemiség közvetítői is. A ma itt hazát találó, több mint félmillió ember minden sejtjében hordozza a múltat. A história edzette az itt élőket, akik szüntelen csatákat vívtak vízzel, széllel, urasággal, szegénységgel, a szélre vetettség átkával. A Nyírségben, Szatmárban, Beregben, a Rétközben, a Nyíri-Mezőségen a megye sokszínű tájegységeiben hosszú idő alatt alakult ki a sokféleség egysége, amelyben a honfoglalók öröksége a Partium szellemiségével, a kálvinista racionalizmussal és a görög katolikus buzgósággal, a szabadságharcos lelkesedéssel és a parasztmozgalom lázadó keménységével keveredik.

Osztályrészül jutott az itteni népnek, hogy katonáskodott Dózsa seregében, hadakozott Báthory érdekeiért, aztán Bocskai hajdúja lett, Rákóczi zászlaja alá állt, vértett 1848-ban, fegyvert fogott 1919-ben, ágyútöltekeknek vitték két háborúba az évszázad folyamán, hol mint nyalka huszárt, hol mint halálra szánt bakát. És jutott neki munka a földesúr birtokán, papi föl-

deken, bérlők igájában. Hol urai alázták meg, hol a história, de gerincét megtörni senkinek sem sikerült.

Az elvetélt kitörési kísérletek csak konokabbá, dacosabbá tették a szabolcs-szatmári embert, ki vigaszért hol a maga alkotta szép meséinek, művészetének paradicsomába menekült, hol a hitében keresett vigaszt. E kohóban formálódott szellemissége, halmozódott tapasztalata, gyült tudása. Mintegy készülődés volt ez arra, hogy felvértezve várja az új kor kihívását, s ha könnyen nem is, de több eséllyel kezdje formálni életét. Ezen a vidéken száz és száz néptanító igyekezett fogékonyá tenni a kemény koponyákat. A diótörők, szöszölők, tengerimorzsolók, fonók közösségei évszázadokon át örökítették tovább a szépet, a jobbra vágyást, a jövőbe vetett hitet, a fennmaradáshoz kellő erőt, a dalba és szóba formált örök reményt. Ettől volt itt nagy a szegénység hatalma, így maradt itt tiszta az ember, s így üzenhetett a haza más tájainak. Az itt legszebben megőrzött magyar beszéd kincsnek bizonyult, tisztaságától az igaz is igazabb, a panasz is szomorúbb, a remény is színesebb.

A gazdagság azonban egyre fogyatkozott. Útrakelt innen kibebogott a szikra, hogy másutt lobbanjon lángra. Színész, főpap, tudós, politikus, mérnök, művész, tanár, költő keresett máshol házat, mert hazát cserélni lelkében egy sem tudott. És az új világ eufórikus boldogsága, a felbolydult történelem útra kényszerítette a föld emberét is. Tíz- és tízezren indultak, hogy építők legyenek az ország különböző részein, kínálják munkájukat, és az óra ingájához hasonlóan járjanak ide-oda a városok és saját falvaik között. Amikor már úgy látszott, hogy a történelem elégtételt szolgáltat, e távoli tájra még sokáig nem ért el más, csak az ígélet. A második világháborút követően húsz évnek kellett eltelnie, míg e vidéken végre megindulhatott az ember a XX. század felé.

Megváltozott tájak, városok, emberek, világra nyílt szellem, felszabadult, teremtő képzelet az önmaga gyengeségén erőtevő

akarat, a másságot készséggel befogadó lelkesedés egyszerre volt jelen, s vált formálójává Szabolcsnak, Szatmárnak. Versenyfutás volt ez az idővel, elszalasztott évszázadokat, lehetőségeket kell utolérni, sajnos nem mindig sikerrel. Nagy volt a hit, de a hiányzó pénzt nem pótolhatta. Elszánt az akarat, de a távolságot nem csökkenthette. Eltökélt a szándék, de a szakadékokat nem hidalhatta át. Bár a krónikások nagy tetteket, nagy dolgokat jegyeztek fel a múltban, az itt élőket újabb próbatételek várják. A meglévőt kell jobbítani, a tegnapi korszerűsíteni, a hiányt pótolni.

A mai Szabolcs-Szatmár-Bereg megye szatmári része a Tiszaháttal és a Szamosháttal közrefogott terület az a vidék, amelyet lakosai Erdőhátnak neveznek, ami a mi szűkebb hazánk. Széle ez az országnak, itt jelzi a térkép legkeletibb pontját. Két ország, Ukrajna és Románia határának kapcsos zárójele fogja közre Szatmárt. A Szatmár-Beregi Síkságnak ezt a részét földrajzi szempontból egységesen a Szamos-közhez sorolják, archaikus vonásokat őrző tárgyi és szellemi kultúrája miatt néprajzilag mégis önálló egység, ugyanakkor átmeneti tájnak is nevezhetjük az Alföld, közelebről a Nyírség, Erdély és az északi Kárpátok vidéke között.

A zömében XII–XIV. században erdőirtásokra telepített kis erdőháti falvak határában a „Túr iszapja igen soványítja a földet, halai is kedvetlen ízűek, de mentében a legderekasabb tölgyes erdőket nevel” – írta Szirmay Antal 1809-ben, Szatmár megyét ismertető monográfiájában. A tölgyeseket éger, kóris, szil- és hársfaligetek, som és mogyoróbokrok szegélyezték. A Tisza és a Batár menti füzeseket dúsan öntözték a rendszeres áradások, amelyek a partmenti falvakat gyakran helyváltoztatásra kényszerítették az évszázadok folyamán. Az őszi és tavaszi esőzések idején a falvak közti nehéz, agyagos talajú földutak teljesen járhatatlanná váltak. Az Alföld felé pedig az Ecsedi-láp nehezítette meg a közlekedést. Bár ez a táj földrajzilag az

Alföldhöz tartozik, az Alföld peremén fekszik, a vizek és az erdők mégis elzárták az ország centrális területeitől. Közigazgatásilag hosszú időn át a Partiumhoz tartozott, évszázadokig erős erdélyi befolyás alatt állt, történeti sorsa Erdélyhez kötötte. A területet érő évszázados megpróbáltatások során a községek többször elnéptelenedtek, az ellenség elvonulása után azonban lakóik újra és újra visszatértek portáikra. Így a mai napig is csak elvétve akad egy-két katolikus, vagy evangélikus templomtorony az Erdőhát, Tiszahát környékén arra utalva, hogy újabban betelepült lakói is vannak a falvaknak, szlovákok, ruszinok, svábok.

A kuruc háborúk óta aránylag bolygatatlan területen egészen a múlt század vége felé megindult folyamszabályozásokig, lecsapolásokig egyre népesebbé váltak az erdőségek, mocsarak közötti táguló irtásokon gazdálkodó kis falvak. Viszonylagos elszigeteltségük megtartotta a középkori gazdálkodás és építkezés sok vonását. Tudatukban erősen élt a régi feudális tagolódás emléke, voltaképp egyöntetű életformát élő társadalmukban a századfordulőig nemcsak megőrizték, hanem éltek is a korábbi századok sok hagyományát és továbbörökítették a múlt történelmi, társadalmi tudatát. Amennyire hasznosnak bizonyult a táj elszigeteltsége a török időkben, annyira hátrányossá vált a XIX. század második felében, amikor ez az elszigeteltség akadályozta az ország megújuló gazdasági életébe való bekapcsolódást.

A trianoni békeszerződés szerint megvont új államhatár az erdőháti falvakat elvágtá korábbi közigazgatási és piaci körzetüktől, megszakadtak a vasúti összeköttetések is. Határmenti, elzárt helyzetükben tovább őrződtek életformájuk régies vonásai.

Itt ma is együtt él a háborítatlan természet minden szépsége és a mérhetetlen társadalmi ellentmondások sokasága. A Paládok vidékén múltat őrző házak, szavak, mesék varázslata bűvöl el. Sorolhatnánk a sok szépet, de vajon nyújthat-e a sok gyönyörűség vigaszt, ha küszködik az itt élő sokezer munkát nem

találó, és hallgathatunk-e arról, hogy itt a gazdálkodás annyi, mint küzdelem? Mentek, menekültek, utaznak ma is a boldogságukat nem találók erről a vidékről. Már a városok üzemei sem kérnek több munkáskezet. Elesett öregek szépszavú emlékezései sem feledtetik a mai kiszolgáltatottságot. Új és új neki-velkedések próbálnak a szépség e táján boldogságot teremteni.

Szatmárban a küzdő magyarság falvai, lehetőségeket valóra váltó városai nekifeszülve harcolnak, hogy tovább már ne oldjon, hanem kössön a táj. Mert élnie kell a tájnak, mely embert adó, magot befogadó, tengerit, almát termő, ekét törő talajú, kereket fogó, birkózásra készítő óriás, s ha kell szelíd szerető.

Szatmár gyönyörű. Érintetlen tájai, ligetei, csábító erdői, még iható folyói, réttakarói, csókajárta diósai, öslápjai lenyűgözik azt, aki erre jár. De mind e szépség hiábavaló lenne, ha nem látnánk meg benne az embert, a történelem mindig jobbtorót, az erőset, a keményet, a harcot vállalót. Róla, vele és általa mondhatjuk el igazán, hogy valóban baloldala ez a hazának, s a szív is baloldalon dobog.

Móricz Zsigmond, aki az 1900-as évek elején több gyűjtőtűtat tett Szatmárban és több ezer népdalt, köztük sok balladát jegyzett fel, a népköltészet gazdag virágzásáról, változatosságáról, a szatmári ember daloló és mulató kedvéről számolt be, s arról, hogy itt minden valamirevaló legény és leány száz, sőt háromszáz dalt is el tud énekelni, ha kedve tartja. Kétségtelen, hogy a szatmári részek néprajzi szempontból az ország gazdag területei közé tartoznak. Ha csak a népköltészetet, s ezen belül is csak a balladát vizsgáljuk, akkor is megállapíthatjuk, hogy a szatmári nép hagyományörző és kultúrateremtő ereje nem marad el más tájaké mögött.

Ady Endre így jellemzi a szatmári népet: „Bölcs világ ez, legmagyarabb világa a világnak. Itt az emberek nem hazudnak akarattal, ha keserű a szájuk köpnek, ha viszket a tenyerük ütnek... hiszen itt vannak, akik Kálvin istenéből bölcs, külön

magyar istent csináltak, errefelé nem koronáz Ugocsa, ezen a tájon verődött össze Esze Tamás kuruc hada. Ez itt a magyar föld, az első foglalóké, magyar tehát véres, szomorú, fáradt, sivár, de harcos, de szép, de elpusztíthatatlan. Ez a természete a mi fajtánknak, sok századév megsanyargatta, elfogadta Kálvin predesztinációs tanát, de amíg a gerince és az ökle bírják, nem bízza ügyét a jó Istenre. Ilyen a mi fajtánk. Hogy micsoda fajta? Hajdúszélen, Szabolcsban, Bihar-szélen, Beregben, Szatmárban, Ugocsa-szélen, Szilágy-szélen él. Itt nemesítettek egész falvakat egy jókedvű pillanatukban felséges uraink, vagy nagyságos fejedelmeink. Bocskor mellé itt kötötték a legtöbb nemesi kardot, s a kis urak itt békültek bele a legnehezebben, hogy nagy urak is vannak. Itt volt víg aratása a javított vallásnak, mert e nem demokrata országnak e tájékán született meg a világ legkülönösebb demokráciája. Nagy famíliák zuhantak itt rongyosan le a hétszilvafás ezrek alacsony sorába, hova máról holnapra a paraszt is felkerülhetett. A fosztogató, álnok nagyurak s papok ellen itt gyakran fogott össze az elkeseredett paraszt, s a paraszti sorba jutott, gebéjével együtt éhes, rongyos, kardos kisúr. Itt ismerem magam is hitvány, koldus, de szépnevű famíliákat, akik így beszélnek: Ősi rokonságban volnánk a gróf Károlyiakkal, de mi nem tartjuk a rokonságot. Egy sereg nagyúri voltából birtokából kiforgatott famíliá egyenesen azért lett kálvinistává, hogy jobban verekedhessék pápista, labanc, gazdag, egykori osztályos atyafiaival. Itt századokon keresztül majdnem folytonos, ritmusos, nagy volt a szociális földcserelődés.”¹

Szabó Pál 1954-ben még így számol be az egyik szatmári látogatásáról: „Hiszen valamiképpen megrekedt itt az idő, idősebb emberek még sokhelyt vászoningben, gatyában járnak, az asszonyok ma is változatlanul rendesen szapulják a vászonne-

1 Ady E.: Nyugat II. 169–171. 1909.

műeket, a lányok, fiúk nagyon ősi módon fonókába járnak, tisztán, romlatlanul virágozik a népdal szerte a falvakban.”² Ha egészében véve nem is tartjuk jellemzőnek Szabó Pál megállapításait, hisz itt sem „rekedt meg az idő” egészen, s éppen az utóbbi évek elég sok változást, forrongást hoztak a szatmári falvak életében is, s a régi falukép szükségképpen a felbomlás és átalakulás szakaszába lépett, annyit meg kell állapítanunk, hogy a hagyományos paraszti életmód sok vonása megőrződött.

*

A szájhagyományozás útján terjedő népi kultúra – s így a ballada is – ma már a hanyatlás és pusztulás képét mutatja.

A gyűjtések elég későn indultak meg Szatmárban. A népköltészet feltárásának első úttörői lelkes falusi tanítók voltak, akik országos felhívásra dalokat és gyermekjátékokat gyűjtöttek az 1885–1891 közötti években. Az első hosszabb, céltudatos, mindmáig legnagyobb arányú gyűjtések Móricz Zsigmond nevéhez fűződnek, aki több ezer népdalt és mesét, sok balladát és betyárnótát jegyzett fel a szatmári falvakban. Először 1903 nyarán, a Kisfaludy Társaság megbízásából gyűjtött tíz faluban, név szerint Csécsén, Milotán, Magosligeten, Nagypaládon, Kisfaládon, Botpaládon, Tiszakóródon, Istvándiban, Nagyszekeresen és Csengerben. 1904 nyarán újabb egy hónapos út keretében bejárja Csécsét, Milotát, Kishodost, Nagyhodost, Rozsályt, Gacsályt, Jánkot és Majtist. 1805-ben Érendréd, Iriny, Börvely, Nagyecsed és Tyukod vonalán gyűjt másfél hónapig. 1905 telén Penyige, Kömörő, Nagy- és Kisar, s Fehérgyarmat vidékén jegyez fel népdalokat, balladákat és meséket.

² Szabó P.: 1954. okt. 16.

Az első utakon a fiatal Móricz gyűjtési szempontjai, módszerei, néprajzi szemlélete eléggé bizonytalanok és kialakulatlanok voltak: A feljegyzett 764 dal nagy része műdal. A népköltészet igazi fenntartóihoz ekkor még nem talál el, inkább a falu intelligenciájától, s módosabb rétegeitől gyűjt. A falu szegényebb lakosságával, kisparaszttal, cselédekkel, pásztorokkal ekkor még csak elvétve került kapcsolatba. A későbbi gyűjtőutakon, ahogy egyre jobban megismerte nemcsak a „daloló”, hanem a „szenvető” népet is, rohamos gyorsasággal megszabadult a konzervatív romantikus-idillikus faluszemlélettől, s gyűjtési szempontjai is, érdeklődése és módszere is tökéletesedtek. Saját tapasztalata alapján mondta, hogy az ember, ha meg akar tudni valamit, sohase a főkapun menjen be, tehát ne a községházáról, jegyzői, vagy paplakból kapjon támogatást, hanem a falu végén, mert az egyszerű emberek így őszintébbek és bizalmasabbak. Gyűjtőútjain ott aludt éjszaka a béresek és szegény pusztai, s faluszéli családok dunnája alatt, s hallgatta a meséket, balladákat és életük sokfajta gondját, baját. „A népköltési gyűjtő” című írásában megemlékezik egyik gyűjtési epizódjáról, amelynek lényeges szerepe volt íróvá fejlődésében is.

„A falu gyönyörű volt. A szemem gyönyörködött benne. Sík és termő mezők, a nyári sürgésforgás a dalolás, vidám fiatalság. Magam is fiatal voltam, s elmondhatatlan boldognak éreztem magamat, hogy alkalmam van ezen a boldog, ragyogó világon sétálni. Történt azonban, hogy egy sötét kis parasztházban ültem egy téli napon. Fulladt volt, bűz volt, sötétség volt. Kint a hó csillogott, mint a mese, s bent az emberek éltek, mint görények a vacokban. Fiatal lányok jöttek át a szomszédból, s egyszerre hárman-négyen diktálták a nótát, hogy alig győztem írni. Furcsa volt nekik, amit csinállok

és hancúrozva mentek bele a játékba. Egyszerre csak kivágódik az ajtó, beront egy fiatalember kés-sel a markában, mellen ragad egy vénasszonyt, aki ott ül a kemence mellett, s azt ordítja vad, magából kifordult, embertelen ordítással:

– Megöllek, vén dög, nem vagy anyám, megtagdlak, kutya!...

Mindenki megdermedt, a férfi rámnéz, az idegen jelenléte megzavarja, elereszti az öregasszonyt, s kikullog a szobából... Rettenetesen megrázott ez a jelenet. Bezárták utána az ajtót, s mindenki tragikus rémületben volt, az öregasszony feltápászkodik a földről, s azt mondja:

– Semmi, semmi, szegény Jani, szegény Jani fiam.

A menyé haragítja rá mindig a mamóra, a menyé, a Zsuzsi... Később benézhettem a kis szobába, ahol a fiatalok laktak, valami kétméteres mélységű szobácska volt ez, azelőtt kamra, ahol a fiatal pár két gyerekkel élt. Ez a jelenet egyik legelső megdöbbenésem volt, ami az életre figyelmeztetett. Előbb csak arra gondoltam, hogy most jelen voltam egy olyan pillanatnál, mikor ballada terem. Iskolás neveltetésemnél fogva még csak azt kerestem, ami irodalmi motívum benne. De aztán rájöttem, hogy az életnek ez a nehéz és tömött nyomorúsága feltétlenül kitermeli azokat a véres balladákat. Szegénység, éhség, nélkülözés, mint valami természetes elem vette körül ezeket az életeteket, s a lelki erőket szakadatlanul vad ellentétbe csapta.”³

3 Móricz Zs.: 1952. 25–26.

Gyűjtőútjain bepillantást nyert nemcsak a szatmári nép gazdag és színes kultúrájába, hanem megismerte az állammal, úrral, természeti katasztrófákkal, aszályal, hideggel, betegséggel küszködő szegényemberek életét.

1917–20-ban Kodály Zoltán gyűjt egy Budapesten szolgáló avasúvárosi parasztlánytól, Koncz Júliától 139 dalt. 1921. és 1928. között Kodály járja a szatmári falvakat (Gacsály, Kocsord, Túrricse, Nagyecsed stb.), 1933–34-ben Lajtha László 175 dalt vesz fonográfra (Fehérgyarmat, Győrtelek, Kisar, Kispalád, Penyige, Porcsalma, Tunyog, Tyukod), 1945–22. között Kovács László tanár gyűjtött Garbolc és Mátészalka vidékén. 1954–55-ben a megyei tanács népművelési osztály támogatásával nagyobb arányú gyűjtőmozgalom indult meg. A helyi gyűjtők közül kiemelkedik Dancs Lajos nagyecsed-i tanár munkája, aki mintegy 1000 népdalt jegyzett fel (részben magnetofon használt). Megemlíjtük még Hankó László (Tiszavasvári), Suskó János (Mérk-Vállaj) pedagógusok nevét, akik több száz népdalt gyűjtöttek. 1956–57-ben Volly István Mátészalkán, s Kocsordon kb. száz cigánydalt jegyzett le, de gyűjtött Nagydoboson is. A debreceni Néprajzi Intézet hallgatói az itt végzett néprajzosok közül Béres András és Janó Ákos gyűjtött Rozsályban, Babus Jolán Lónyán, Ferenczi Imre, Kerékgyártó István és különösen Farkas József gyűjtöttek balladát a megye több falujában.

*

Milyen megkülönböztető táji színek, önálló sajátosságok találhatóak a szatmári balladákban? Azt kell mondanunk, hogy lényeges eltérés nincs, nagyobb mértékű téma, motívum és stílusbeli különbségeket hiába keresnénk. A táji jellegzetességek inkább csak olyan nagy tájegységek között mutatkoznak határozottabban és észrevehetőbben, mint pl. Erdély, az Alföld és esetleg az Északi Hegyvidék, vagy pedig néhány zártabb nyelv-

sziget népköltészetében találhatunk sajátos, egyedi vonásokat (moldvai csángók stb.). A népzene területén Kodály is azt a következtetést vonja le, hogy a magyar nyelvterületen a népdal táji határai mindinkább elmosódnak, és sok tősgyökerest, eltérőt egyik vidékünkön sem remélhetünk. A dallamok nagyjából közősek az ország minden részében, néhány helyhez kötött székelly és dunántúli dallam kivételével. Tehát az első megállapításunk az, hogy lényeges táji eltérést nem mutatnak a szatmári balladák az ország más területeihez viszonyítva, kivéve a nyelvjárási sajátosságokat és bizonyos díszítő és variáló jellegzetességet, valamint néhány helyi balladát. Említettük, hogy Szatmár az Alföld, Erdély és az Északi Kárpátok között képez átmenetet földrajzi és etnológiai tekintetben is.⁴ A népköltészet és speciálisan a balladaköltészet stílus sajátosságait tekintve nem mutat rokonságot az erdélyi és északkeleti vidékek folklórájával, hanem minden tekintetben az alföldi balladaköltészetéhez tartozik. (Természetesen az egész magyar nyelvterület balladaköltészete nagyjából egységes, és az elhatárolás egészen finom mozzanatok, sajátosságok figyelembevételén alapul, tehát a szatmári népköltészet annyiban különbözik és hasonlít az erdélyi népköltészetéhez, amennyiben az alföldi.)

Szatmárban is – mint általában az Alföldön – jóval kevesebb klasszikus ballada él, s azok is amelyek még ma felgyűjthetők, itt nem széles körben ismertek, nyelv és stílus tekintetében is van különbség az erdélyihez viszonyítva, ezek a balladák kevésbé tömörek és régies nyelvűek, mint az erdélyiek. Ellenben sokkal több a betyárballada, a betyár és rabnóta ezen a vidéken (a betyárballadák Erdélybe való átterjedése nem túl régen indult meg és nem annyira ismeretesek a híres betyárokról szóló történetek, dalok, mint az Alföldön). Ha sajátos táji jellegzetességeket keresünk, nem találunk ugyan kielégítő adato-

4 Gunda B.: 1956. 115.

kat, egy lényeges vonását azonban aláhúzhatjuk az itteni népköltészetnek. A szatmári népköltészetnek, s így a balladaköltészetnek is egyik fő értéke az a gazdagság és változatosság, a variánsok sokfélesége, amely az itteni falvakban megnyilatkozik. A szatmári nép népdal és balladateremtő erejének sokrétűsége, elevenisége, a ballada előadásának színessége, gazdag ornamentikája a népköltészet virágzó életéről tanúskodik. (Természetesen meg kell jegyeznünk, hogy a népköltészet virágzására vonatkozó megállapítás elsősorban nem a mai viszonyokra, hanem a kb. félszázaddal ezelőtti időkre vonatkozik, bár éppen a dolgozat elején említett gazdasági és földrajzi okok miatt a népi kultúra eleven életét kevésbé kezdték ki a változások mint az ország sok más iparosodottabb vidékén.) Móricz maga is ebben a változatosságban ismeri fel a szatmári népköltészet legnagyobb értékét:

„De az egész között igen kevés van, amelyet valami különös eredetiségéről lehetne kiemelni. Nem is egyes műrekek adják meg a gyűjtemény becsét, hanem az a gazdagság, amellyel buzog a dalforrás.”⁵

*

Hogyan él a ballada a mai Szatmár népi közösségében? A népköltészet eleven funkcionálásának idején az alkotó és romboló folyamatok egyensúlyban vannak, s a közösség hagyományörző és fenntartó gyakorlata nemcsak pusztá megőrzést, hanem elsősorban gazdagítást és újraalkotást jelent. A közösség tagjait a paraszti kultúra évszázadokon keresztül kialakult formái vették körül, amelyeket természetes módon használtak fel

5 Móricz Zs.: 1902.

alkotás közben. A variálódás folyamán az ősi hagyománykincsnek és az egyéni kezdeményezésnek, valamint a közösség ellenőrző és rostáló tevékenységének szüntelen egymásrahatása nyomán alakult, s állandóan újjászületett a népköltészet. Ma az írásos kultúra általánossá válásával, s a hagyományos paraszti kultúra rohamos elavulásával mélyreható változások következtek be. Az ok gyökere társadalmi; a megváltozott gazdasági, társadalmi és kulturális viszonyok a parasztság szemléletének, érdeklődésének és műveltségének nagymértékű differenciálódását vonták maguk után, s a népköltészet, ezen belül elsősorban a balladaköltészet is elvesztette azt a funkcióját, amit az előző korokban betöltött a paraszti kultúrában. A közösségi költészet töretlen hagyományörző, balladafenntartó és újjáalkotó ereje megbomlott. A ballada életére ma már a regresszív, pusztulást előidéző folyamatok túlsúlya jellemző.

A ballada variálódásáról és újraalkotásáról, csiszolódásáról már nemigen beszélhetünk. A műfaj a passzív megőrzés állapotát mutatja.⁶ A falvak kultúrközösségében még szerepet játszik a népköltészet. A variálódás azonban már itt sem elsősorban újraalkotást jelent, hanem sok esetben széténeklést, vagy lassú romlást. A régi klasszikus balladák itt is elsősorban a passzív tudat részeként szerepelnek, tehát jobbra csak idősebb emberek emlékeznek ezekre a szövegekre. Vizsgáljuk meg még azt, hogy milyen rétegek és korosztályok tartják fenn a balladát! A kutatások tanúsága szerint a ballada elsősorban a szegényparasztság körében élt, kisparasztok őrzik, de fontos részük van a ballada őrzésében és gazdagításában a különféle pásztorembe-
reknek. Az egyik mátészalkai adatközlő Pusztai Lajos így fogalmazta meg ezt a tényt: „Mert nem mindenki ismeri a parasztemberek közül se ezeket a nótákat, a nagygazdákat, akiknek csak mindene a vagyon volt, nem érdekelte, nem is érték

⁶ Kerékgyártó I.: 1961.

rá hogy nótázzanak, mert minden gondolatukat betöltötte a vagyongyűjtés.”

A korosztályokat tekintve azt állapíthatjuk meg, hogy a legtöbb balladát az öregek (50–70 évesek) emlékezete őriz; a régi klasszikus balladákat, ritkább, kevésbé ismert betyárballadákat ma már csak inkább ők tudnak. A 18–20 és 20 éven felüli fiatalok, akik városba járnak tanulni, dolgozni, vagy kiszakadni készülnek a paraszti közösségből, mintegy válaszreakcióként nem értékelik, sőt restellik is ezt a költészetet, szabadulni igyekeznek a hagyományos paraszti kultúra formáiból.

Az életforma és kultúraváltás sok esetben torz módon zajlik le, s az a fiatal, aki lekicsinyli a népköltészetet, városba kerülve a városi kultúrából csak az értéktelen elemeket veszi fel.

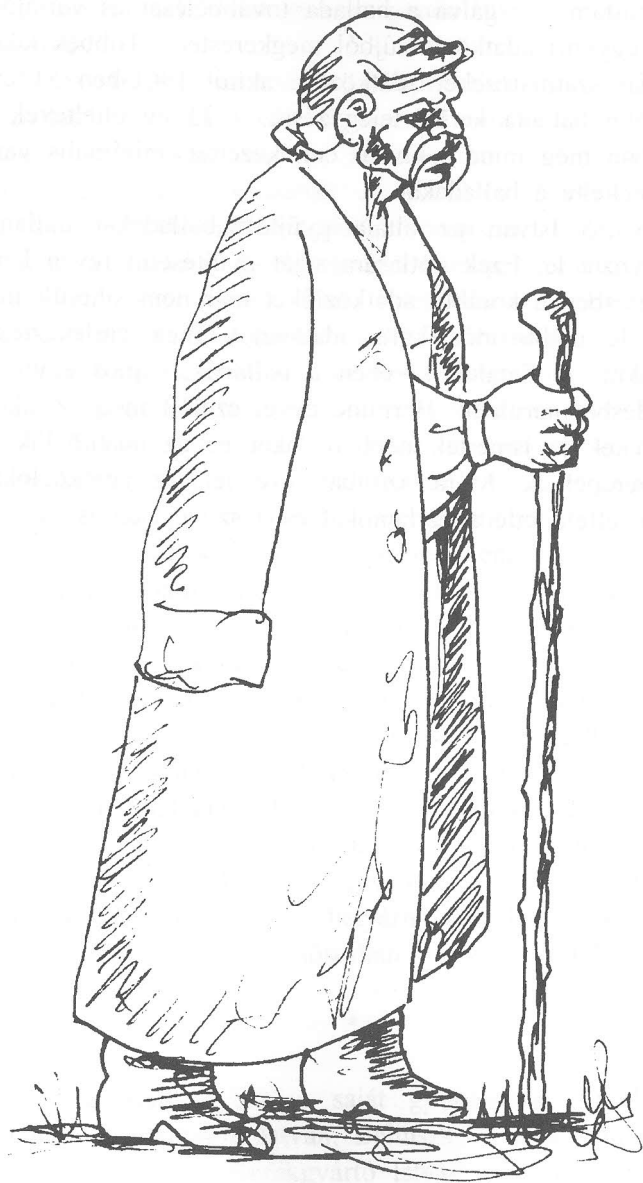
A balladák – vázlatosan már utaltunk rá – variálódás és a közösségben való elterjedtség szempontjából két csoportra oszthatók: variálódók és passzív ismeretként őrzöttek. Említettük, hogy a néhány, még meglévő klasszikus balladát csak a közösség néhány tagja ismeri, a többiek ha tudnak is róla, hallották is már, elénekelni nemigen tudják. Kivételt képez a „Halálta táncoltatott lány” balladája, amely ma is sok helyen öregek és fiatalok körében egyaránt ismert, s a megölt legény balladája, amely országszerte elterjedt és kedvelt. Leginkább variálódnak az új balladák, köztük is a „Farkas Julcsa”, amely szemléletesen mutatja a széténeklés és a túléneklés, túlvariálás tendenciáit. A betyárballadák egy része is a passzív tudatba szorul, vagy megrövidül. A betyárnótákat leginkább a férfiak ismerik, s azok között is elsősorban a gulyások, juhászok stb.

*

Ebben a kiadványban a saját gyűjtésemen kívül forrásul használtam Kerékgyártó István, Belinszky Etelka, Szabó Katalin gyűjtését. A gyűjtést Kerékgyártó István után mintegy harminc

évvél folytattam, vizsgálva a ballada továbbélését és variálódását. Több egykori adatközlőt újból megkerestem. Többek között Séra Gáspár szatmárcsekei adatközlőt, akitől 1961-ben 51 éves korában több ballada került lejegyzésre, s 33 év elteltével, 84 éves korában még mindig kiváló emlékezettel, minimális variálódással énekelte a balladákat.

Kerékgyártó István az általa gyűjtött balladákat dallamok nélkül jegyezte le. Ezek pótlására saját gyűjtéseim révén került sor. Sok esetben a korábbi adatközlőket már nem sikerült megtalálnom, de újabb idős korú adatközlők még emlékeztek a népballadákra. A fiatalok körében a balladák, sajnos egyre inkább feledésbe merülnek. Harminc évvel ezelőtt még az iskolás korú gyerekek is ismertek népballadákat és az adatközlők között is szerepelnek. Mára azonban ezeknek az adatközlőknek nagy része elfelejtette a dallamokat és a szövegeket is.

A szegénybe esett lány

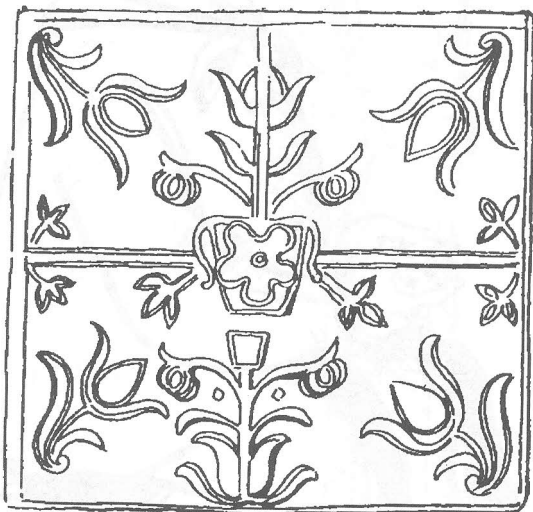
Egy asszonynak tízkeret lánya,
A szegénynek Ungodi Borbála.

Ó lányom, é lányom, Ungodi Borbála,
Vajon mitől rővid a te nyakad anyá?

Szabó nem jött még, nem is várta,
Majom is ott van, de nem is várta.

Jó este, jó este, ismeretlen anyá,
Hol vagyai lányod Ungodi Borbála?

A szégyenbe esett lány

Egy asszonynak tizenkét leánya,
A tizenkettedik Ungodi Borbála.

Ó lányom, ó lányom Ungodi Borbála,
Vajon mitől rövid a te ruhád alja?

Szabó nem jó szabta, varró nem jó varrta,
Magam is ott voltam mikor elrontotta,
Hét hónapos terhem kötöm alatt hordom.

Hóhérok, hóhérok vigyétek lányomat
Vigyétek lányomat a nyakvágó hidra.

Ó anyám, ó anyám csak egy órát várjék,
Had irjam levelem Gyöngyvári urfinak.
Gyöngyvári urfimnak az én galambomnak.

Jó fecskék, jó fecskék vigyétek levelem,
Vigyétek levelem Gyöngyvári urfinak,
Gyöngyvári urfimnak, az én galambomnak.

Ha délbe találod tedd a tányérjára,
Ha este találod tedd a párnájára.

Tudom ha megkapja rögtön elolvassa,
Sűrű könnyeitől a betűt nem láthassa.

Kocsisom, kocsisom fogd be hat lovadat,
Fogd be hat lovadat azt is a legjobbat.

Én leszek sillámlás, te leszel villámlás,
Életbe találjuk Ungodi Borbálát.

Jó estét, jó estét, ismeretlen anya,
Hol vagyon leányod Ungodi Borbála?

Elment a patakra zsebkendőt kimosni,
Gyöngyvári úrfinak azzal dicsekedni.

Nincsen ott, jártam ott ismeretlen anya,
Hol vagyon leányod Ungodi Borbála?

Elment az erdőbe gyöngyvirágot szedni,
Gyöngyvirágot szedni, gyöngykoszorút kötni.

Nincsen ott, jártam ott, ismeretlen anya,
Hol vagyon leányod Ungodi Borbála?

Elment a vendéglőbe asztalt teríteni,
Asztalt teríteni, tányért borongatni.

Nincsen ott, jártam ott, ismeretlen anya,
Hol vagyon leányod Ungodi Borbála.

Mit tűröm, tagadom, csak ki kell vallanom,
Benn van a szobában, gyöngyös nyoszolyába.

Bemegyén, beköszön, belenyúl zsebébe,
Kiveszi a nagy kést, mártja a szívébe.

Vérem a véreddel egy patakot mosson,
Testem a testeddel egy sirba nyugodjon.

Engem temessenek templom elejébe,
Téged temessenek a templom közepébe.

A mi kisdédünket az oltár elejébe,
A te jó anyádat az Isten sose lássa.

Szalacsi Margit 21 éves (1961) Kocsord

A halálra táncoltatott lány

Jó estét kívánok, Csáki biróasszony!
Itthol van-e lánya, Erzsike kisasszony?

Itthol van, itthol van, alszik a szobába.
Selyempaplanával bé van takarózva.

Kelj fel Erzsi lányom ereggy el a bálba!
Két szinarany gyűrűd húzd fel az ujjodra!

Égszin selyem ruhád vegyed fel magadra,
Kordován cipődet húzd fel a lábadra.

Jó estét kívánok, hat lelketlen kutya!
Mért hivattok engem ily későn a bálba?

Húzzad cigány, húzzad, estétől reggelig,
Mig a Csáki biró lánya el nem alszik!

Jól van már, jól van már, mingyárt meghalok.
Két szinarany gyűrűm ujjomra dagadott.

Égszin selyemruhám testemhez tapadott,
Kordován cipőmből piros vér fakadott.

Harangoznak délre, de nem délebédre,
Csáki biró lányát halva viszik haza.

Nyisd ki anyám, nyisd ki, rácsos kis kapudat,
Hadd vigyék be rajta egyetlen lányodat!

Gonosz volt az apa, gonosz volt az anya,
Mért engedte lányát ily későn a bálba.

Ifj. Szűcs Károlyné 28 éves (1961) Szatmárcseke

A halálra táncoltatott lány

Jó estét, jó estét, Csáki birónénak,
Itthon van-e a lánya, Erzsike kisasszony?

Itthon van, itthon van, alszik a szobába
Édes álmát alussza a paplanos ágyba.

Menjen el, költse fel, küldje el a bálba,
Mondja meg neki, hogy két legény kinn várja.

Kelj fel lányom, kelj fel, eridj el a bálba,
Lángszin selyemruhád vegyed fel magadra.

Tíz pár aranygyűrűd húzd fel az ujjadra,
Karmazsin cipődet húzd fel a lábadra!

Jó estét te betyár, engem mért hivatál

.....

Húzzad cigány, húzzad estétől reggelig
Reggeltől féldélig, féldéltől napestig,
Csáki biró lánya ne tudjon pihenni!

Eresszetek ki már, hadd hűtőzzem ki már
Lángszin selyemruhám bőrömhöz ragadt már.

Kimenni nem szabad, pihenni nem szabad,
Kilenc jó muzsikásnak heverni nem szabad.

Eresszetek ki már, hadd hűtőzzek ki már,
Tíz pár aranygyűrűm ujjamhoz ragadt már.

Kimenni nem szabad, pihenni nem szabad,
Kilenc jó muzsikásnak heverni nem szabad.

Eresszetek ki már, hadd hűtőzzem ki már
Karmazsin cipőmből a vért hadd öntsem ki már.

Átkozott az apa, átkozott az anya,
Aki ilyen éccaka bálba küldi lányát,

Este elbocsássa, reggelig nem lássa,
Reggel nyolc órakor halva viszik haza.

Harangoznak délre, de nem délebedre,
Csáki bíró lánya most van kiterítve.

Ki is van terítve, el is van temetve
És az ő emléke nem lesz elfeledve.

Szabó Katalin 18 éves (1961) Kocsord

A halálra táncoltatott lány

Jó estét, jó estét Boris bíró asszony
Leányáért jöttem, egy betyár hivatja
Egy betyár hivatja.

Vajon mért hivatja, egy pár szóra hívja,
Egypár szóra hívja, jöhet onnan vissza
Jöhet onnan vissza.

Vedd fel lányom, vedd fel égszin selyemruhád
Húzd fel lányom húzd fel kalmári csizmádat.

Tisztítsd lányom, tisztítsd tiz pár aranygyűrűd
Annak a betyárnak, hadd hasítsa szívit,

Jó estét te betyár, mondd meg mért hivattál
Ülj le mellém igyál, majd megmondom mindjárt,

Húzd rá cigány, húzd rá, estétől éjfélig,
Estétől éjfélig, hajnalhasadtáig.

Engedjete már ki, hadd hűtőzhessem ki
Kalmári csizmámból a vért hadd öntsem ki
A vért hadd öntsem ki!

Vigyetek már haza, hadd feküdhessem le,
A jó puha ágyban hadd pihenhessem le,
A jó puha ágyba hadd pihenhessem le.

Csináltatsz-e nékem valami koporsót?
Csináltatok rózsám lagérozott fából.

Béhuzatod rózsám valami vászonnyal?
Béhuzatom rózsám fekete bársonnyal.

Kikisértsz-e rózsám a kertek aljáig?
Kikisérlék rózsám sirodnak halmáig.

Sirodnak halmáig rózsá fog teremni,
Boris bíró lánya oda járnak szedni.

Szedjétek, szedjétek csak meg ne sértsétek
A gyöngé ágait le ne tördeljétek.

Harangoznak délre, de nem délebedre,
Boris bíró lánya most van kiterítve.

Boldog az az anya, boldog az az apa
Aki leányát este nem bocsájtja.

Szűcs Ilona 17 éves (1960) Mátészalka

Szűcs Ilona
Zsófia, édesem az anyád,
Hogyvár Miklós a borsókerő,
Az akasztó a székely.

Nem kell a kő a székelynek,
Csak a kővető a székelynek.

Kedves anyám, Fehér a székely,
Az anyám a székelynek,
A székely a székelynek,
A székely a székelynek.

Édes, Anya, hűvem Anya,

Ne hálj vele az éccakal!

Szép szűcsnégedet veszted,

Ényem pediglen elvisznek.

A halálra ítélt huga

Fehér László lovat lopott
A fekete halom alatt,
Rácsapott a szélső lóra,
Nagyot csördült az ostora.

Olyat csördült rézsotora,
Göncöl vára meghallotta.
Rajta fiuk, el kell fogni,
Fehér Lászlót meg kell kötni!

Meg is fogták, megvasalták,
Az aradi várba hozták.
Fogd be kocsis hat lovamat,
Tegyétek négy zsák aranyam!

Szabadíts ki a bátyámat,
Zsákkal mérem az aranyat,
Horvát Miklós tömlőcbiró,
Az akasztófáravaló!

Nem kell nékem az aranyad,
Csak hálj velem egy éccaka!

Kedves bátyám, Fehér László,
Azt mondja a tömlőcbiró;
Kiszabadít szép hajnalra,
Háljak vele az éccaka.

Anna, Anna, húgom Anna,
Ne hálj vele az éccaka!
Szép szüzességedet veszted,
Engem pedig elvisznek.

Aludj, aludj Fehér Anna,
Lovamat viszik a kútra,
Lovamat viszik a kútra,
Annak csörög zablavasa.

Fehér Anna fel is ugrott,
A börtönajtóhoz futott.
Fehér László kedves bátyám,
Aluszol-é, vagy meghaltál?

Feleli a cimborája:
Ne itt keresd a bátyádat,
Ződ erdőbe, sik mezőbe,
Akasztófa tetejébe.

Horvát Miklós, tömlöcbíró
Te akasztófáralaló!
Feleséged lúddá váljon,
Gyermekeid szaladgáljon!

A kertedbe sás teremjen,
A meződön a se legyen,
Mosdóvized vérré váljon,
Törülköződ lángot hányjon!

Pusztai Lajos 64 éves (1961) Mátészalka

A halálra ítélt huga

The image shows a musical score for the song 'A halálra ítélt huga'. It consists of two staves of music in 4/4 time. The melody is written on a treble clef. The lyrics are written below the notes. The first line of music corresponds to the lyrics 'Fe- hér László lovat lo-pott A fe- ke-te ha-lom alól'. The second line of music corresponds to the lyrics 'Nagyot csörrent az os- to-ra Behallatszott Gönc városba'.

Fe- hér László lovat lo-pott A fe- ke-te ha-lom alól

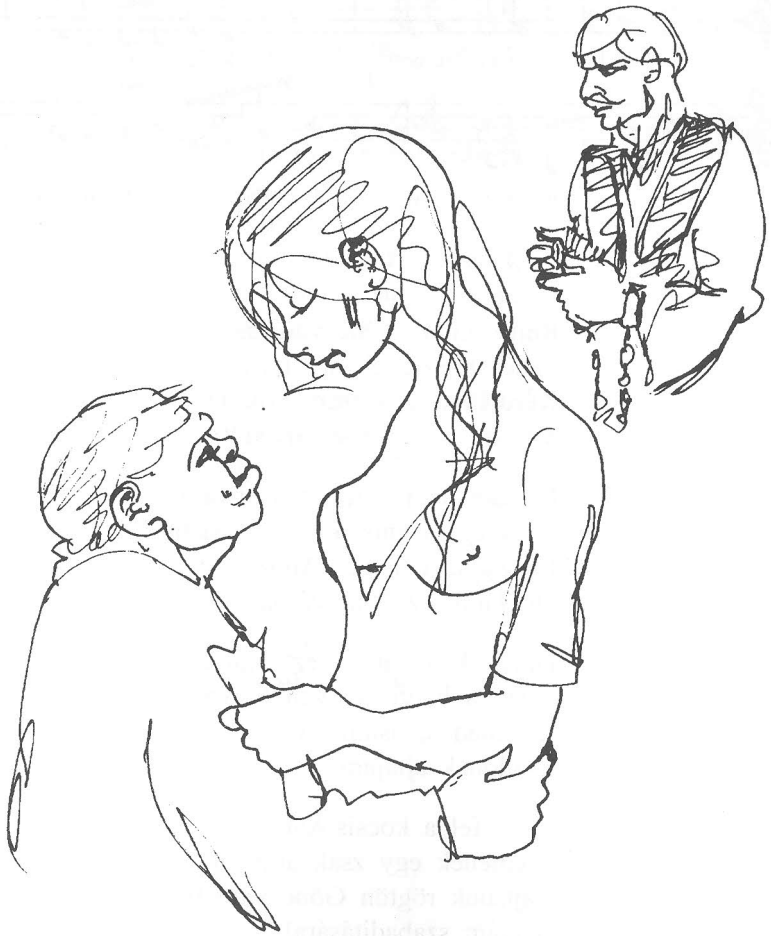
Nagyot csörrent az os- to-ra Behallatszott Gönc városba

Rajta, rajta, Gönc városa,
Fehér László el van fogva.
Kérdték tőle a zsandárok,
Van-é apád, van-é anyád?

Nincsen apám, nincsen anyám,
Csak egy csinos kis hugocskám,
Kinek neve Fehér Anna,
Ott lakik az Fehérvárba.

Fehér Anna, hogy ezt hallja,
Hogy a bátyja el van fogva,
Leszalad az istállóba,
Istállónak ajtajára.

Költi fel a kocsisokat,
Szedjenek egy zsák aranyat.
Hajtsunk rögtön Gönc városba,
Bátyám szabadítására!

Török Bálint börtöngazda,
Áldjon meg az egek ura!
Hoztam neked sok aranyat,
Szabadíts ki a bátyámat!

Nem kell nékem az aranyad,
Sem vékával a huszasad.
Hájjál velem az éccaka,
Ki lesz bátyád szabadítva.

Fehér Anna erre nem szól,
Végigsétál a folyosón,
folyosóról-folyosóra,
Fehér László ajtajára.

Fehér László, édes bátyám,
Alszol-é, vagy meghaltál már?
Se nem alszom, se nem nyugszom,
Mindég rólad gondolkozom.

Fehér László, édes bátyám,
Börtöngazda azt mondotta;
Háljak vele az éccaka,
Te ki leszel szabadítva.

Fehér László azt mondotta,
Ne hálj vele a gonosszal,
Neked szüzességed veszi,
Nekem fejemet véteti.

Fehér Anna erre nem szól,
Végigsétál a folyosón,
Folyosóról-folyosóra,
Török Bálint szobájába.

Éjfél után egy az óra,
Lánccsörgést hall az udvarba.
Török Bálint börtöngazda,
Mi csörög az udvaridba?

Aludj, aludj, Fehér Anna,
Kocsisod lovát itatja,
Réz annak minden szerszámja,
Csörög csattog a kantárja.

Fehér Anna erre nem szól,
Végigsétál a folyosón,
Folyosóról-folyosóra,
Fehér László ajtajára.

Fehér László, édes bátyám,
Alszol-é, vagy meghaltál-már?
Felelik a többi rabok,
Ne keresd itt a bátyádat.

Most vitték el a zsandárok,
Zöld erdőnek közepibe,
Zöld erdőnek közepibe,
Akasztófa tetejibe.

Amék határon elvitték,
Az a határ ne teremjék!
Amék erdőbe elvitték,
Az az erdő lerohadjék!

Átkozásom nem szokásom,
A kenyere kővé váljon,
Mosdóvize vérré váljon,
Törülője lángot hányjon!

Huszonhárom nagypatika,
Ürüljön ki a számára,
Huszonhárom szekér szalma,
Rohadjon el az ágyába.

Huszonhárom ökör ára,
Kevés legyen orvosságra,
Ő pediglen lúddá váljon,
És az uccán szaladgáljon!

Séra Gáspár 51 éves (1961)

A dallam felvéve 1994-ben, Séra Gáspár 84 éves korában

A megölt legény

Meg-öl- ték a Csip- kést
Hat- van forint- já- ért,
Be- le dob- ták a Ti- szá- ba
Pej- pa- ri-pá- já- ért.

The image shows a musical score for the song 'A megölt legény'. It consists of four staves of music, each with a treble clef and a key signature of two flats (B-flat and E-flat). The time signature is 4/4. The lyrics are written below the notes on each staff.

Tisza bé nem vette,
Partjára kitette,
Arra ment egy hajóslegény,
Hajójába vette.

Odamegy az apja
Költi, de nem hallja,
Gesztenyeszin göndör haja
Vállára van fagyva.

Odamegy az anyja,
Költi, de nem hallja,
Kelj fel, kelj fel édes fiam,
Gyere velem haza.

Odamegy babája,
Költi, azt már hallja,
Kelj fel, kelj fel, édes rózsám
Borulj a vállamra.

Borulj a vállamra,
Hadd vigyelek haza,
Három hétig, hat hónapig
Feküdj az ágyamba!

Betakarsz-é engem,
Valami vászonnal?
Betakarlak édes rózsám
Fekete bársonnyal.

Csináltatsz-e nékem
Valami koporsót?
Csináltatok, csináltatok
Diófa-koporsót.

Megsiratsz-e engem
Apád, anyád előtt?
Megsiratlak édes rózsám
Egész világ előtt.

Séra Gáspár 84 éves (1994) Szatmárcseke

A megölt legény

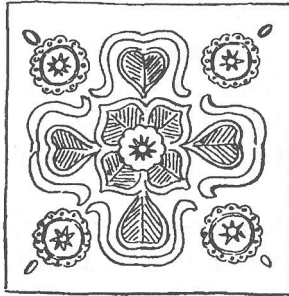
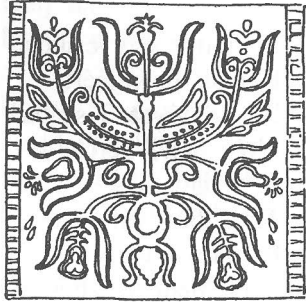
Megöltek egy csikóst,
Hatvan forintjáért,
Belelőtték a Tiszába,
Piros pejlováért.

Tisza bé nem vette,
Partjára kitette,
Arra ment az édesanyja,
Rögtön megösmerte.

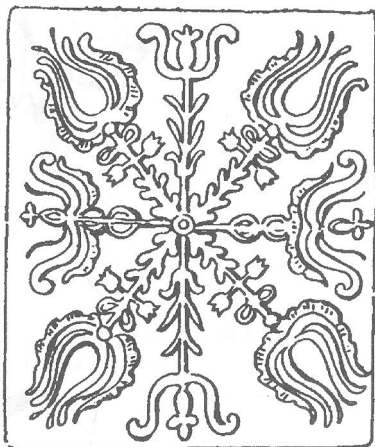
Arra ment az apja,
Költi, de nem hallja,
Kelj fel édes fiam,
Gyere, menjünk haza!

Nem megyen ő haza,
Mer már megvan halva,
Agyonlőtték a zsandárok,
Mer nem állt velök szóba.

Pusztai Lajos 64 éves (1961) Mátészalka

A gyermekgyilkos lány-anya

The image shows a musical score for a song. It consists of four staves of music in a 2/4 time signature, with a key signature of one flat (B-flat). The lyrics are written below the notes. The lyrics are: Be-reg Ná-ni ki-ment az er-dő-be, Le-fe-küdt a tőgy-fa-le-ve-lé-re, Ket-tőt, hár-mat kur-jan-tot-tam ne-ki, Kelj fel Ná-ni, mer meg-lát va-la-ki!

Felkelt Náni, bément a kocsmába
Rácsapott a csárda asztalára,
Parancsolja a csaplárosnénak,
Száz icce bort hozzon az asztalra!
Száz icce bort, száz szál gyertyát mellé
Hadd igyon a szegény zsandár legény!

Bereg Nánit kísérik az úton,
Nem a simán, hanem a görösön.
Szeretője az ablakon nézte,
Fájt a szive, majd meghasadt érte.

Bereg Nánit hat zsandár vallatja,
Szeretője az ajtón át hallgatja,
Valld ki Náni minden bűneidet,
Hová tetted három gyermekedet?

Egyet tettem diófa tövébe,
A másikat Tisza fenekére,
Harmadiknak most lettem gyilkosa,
Jaj Istenem leszek világ rabja.

Bereg Náni bokros pántlikája,
Nem köti már többé a hajába.
Tedd el Náni, a ládád fiába,
Majd jó lesz a kislányod nyakába.

Ha lányod lesz, jó lesz a nyakába,
Ha fiad lesz, csárdás kalapjára.

Séra Gáspár 84 éves (1994) Szatmárcseke

A gyermekgyilkos lány-anya

Bereg Náni kiment az erdőre,
Lefeküdt a tőgyfa levelére.
Egyet-kettőt kurjantottam neki,
Kelj fel Náni, majd meglát valaki.

Felkőtt Náni, bement a csárdába,
Kilenc zsandár nyomon ment utána.
Valld ki Náni minden bűneidet!
Hová tetted négy szép gyermekedet?

Kettőt tettem a citrusfa tövére,
Egyet tettem Tisza fenekére,
Negyediknek öngyilkosa lettem,
Amig élek, mindig rabja leszek.

Szűcs Károlyné 65 éves (1994) Szatmárcseke

Barna Jancsi

Barna Janit arra kérte babája,
Küldje el édesanyját másvilágra.
Barna Jani ki is ment az erdőre,
Éles kést szúrt édesanyja szívébe.

Véres lett a Barna Jani ruhája,
Majd kimossa Barna Jani babája.
Mosd ki babám ingem, gatyám fehérre,
Holnap megyek csendbiztos úr elébe.

Adjon Isten csendbiztos úr jó napot,
Adjon Isten Barna Jani, mi bajod?
Csendbiztos úr, megöl engem a bánat,
Egy kislányért megöltem az anyámat.

Ugyan Jani, hogy merted ezt megtenni,
Egy kislányért a jó anyád megölni?
Ugyan Jani, hogy nem fájt a te szived,
Mikor a te jó anyádat megölted.
Dehogynem fájt, talán meg is hasadott,
Mikor mondta: „Jajj Istenem, meghalok!”

Jajj de szépen kifaragták azt a fát,
Amelyikre Barna Janit akasztják.
Fújja a szél fekete göndör haját,
Más öleli Barna Jani babáját.

Jajj de szépen harangoznak gyűlőre,
Barna Janit viszik a temetőbe.
Koporsója végig virágkoszorú,
Utána megy a babája, szomorú.

Barna Jancsi

Túl a Tiszán, jegenyefa tövében,
Ül egy kislány, Barna Jancsi ölében:
Nézzed babám a Tiszába a habot,
Én meg nézem a ragyogó csillagot.

Barna Jancsit arra kéri babája,
Engedje el hóditásul az anyját.
És miközben leültek a zöld fűre,
Kést mártott az édesanyja szívébe.

Véres lett a Barna Jancsi ruhája,
Majd kimossa este az ő babája.
Most ki babám tisztára, hófehérre,
Holnap megyünk a csendbiztos elébe.

Adjon Isten csendbiztos úr jó napot,
Adjon Isten Barna Jancsi mi bajod?
Csendbiztos úr szívem öli a bánat,
Megöltem egy kislányér az anyámat.

Kár volt neked Barna Jancsi ezt tenni.
Jobb lett volna kinn a sirba pihenni.
Jobb lett volna kinn a sirba pihenni,
Mintsem a te jó anyádat megölni.

Kertek alatt ott faragják azt a fát,
Amelyikre Barna Jancsit akasztják.
Fújja a szél a fekete göndör haját,
Más öleli Barna Jancsi babáját.

Katona Borbála 14 éves (1961) Kocsord

A báró lány és a gulyáslegény

Szépen legel a báróné gulyája,
A kisasszony maga sétál utána.
Még messziről kiátja a gulyásnak,
Szivem Jancsi terítsd le a subádat.

Hogy teritném én itt le a subámat,
Itt a tilosbé hajtják a gulyámat!
Mán te avval szivem Jancsi ne gondolj,
Kivátja azt az én apám ha mondom.

Édesapám vátsa ki a gulyáját,
Vélem töltötte el ezt a pár órát!
Jányom, jányom, jányomnak se mondalak,
Ha én téged egy gulyásnak tartalak.

Nem bánom én apám, anyám, tagadj meg,
Az én szivem a gulyásért hasad meg.
Jó napot te gulyásbojtár, mit csinálsz,
Nem láttad a kökényszemű báró lányt?

Nem láttam én kökényszemű báró lányt,
Vizitálja meg a tanyám tájékát!
Itten vagyon rézfokosom, rézbaltám,
Cifraszűröm, tajtékipám, furulyám.

Három napja a nagybojtár odavan,
A kisasszony talán bizony vele van.

Szeged alatt most faragják azt a fát,
Kire azt a gulyáslegényt akasszák.
Fújja a szél gyócs ingét, gyócs gatyáját,
Összeveri rézsarkantyús csizmáját.

Pusztai Lajos 64 éves Mátészalka

A báró lány és a gulyáslegény

Szé- pen le- gel a bá- ró- né gu- lyá- ja,
A kis asz- szony ma- ga sé- tál u- tá- na.
Még mesz- szi- ről ki- át- ja a gu- lyás- nak,
Szi- vem Jan- csi te- risd le a su- bá- dat.

Nem teritem én itt le a subámat,
Itt a vetés, behajtkák a gulyámat.
Már te avval szivem, Jancsi ne gondolj,
Kivátja azt az én anyám, ha mondom.

Jancsi osztány leteriti subáját,
Ráöleli báró egyetlen leányát.
Ahogy ketten enyelegve mulatnak,
Még csak hírét se hallják a gulyának.

Váts ki anyám szépen járó gulyádat,
Mert Jancsival töltöttem éjszakámat!
Béhajtották szépen járó gulyáját,
El is vették bárányfürtös subáját.

Lányom, lányom, lányomnak se mondalak,
Hogy én téged egy gulyáshoz adjalak!
Nem bánom én édesanyám, tagadj meg,
Az én szivem a gulyásért hasad meg.

Séra Gáspár 84 éves (1994) Szatmárcseke

A báróleány és a gulyáslegény

Nyalka csikós kitereli a ménest,
Bánatába öleli a ződ gyepet.
Rá se gondol ő a szilaj ménesre,
Másfele jár a szive szerelmébe.

Ejnye csikós, azt a kutya voltodat!
Nem látod, hogy a tilosba a lovad?
Te fényes délbe heversz az árnyékba,
Accide hát a szűrödöt zálogba!

Nagyságos úr maga engem ne bántson!
Ez az egy szűröm egész boldogságom.
Ha elveszi, maga vállalja meg kárát,
Nem lesz mivel betakarni göndörhajú leányát.

Pusztai Lajos 64 éves (1961) Mátészalka

A cséplőgépbe esett lány

Szalka alatt megindult a masina.
Farkas Júcsa felállott az asztagra.
Szabó Pista lekiát a gépesznek,
Gépész urak állítsák meg a gépet!

Gépész urak, állítsák meg a gépet,
Farkas Júcsa a dobba beleesett.
Mire a gép szép csendesen megállott,
Farkas Júcsa gyenge szava elállott.

Farkas Júcsát feltették a szekérrre,
Úgy hozták be Selli doktor elébe.
Selli orvos félrefordult, s azt mondta:
Ennek csak a jó Isten az orvosa.

Farkas Júcsát viszik a temetőbe,
Szabó Pistát az aradi börtönbe,
Koporsója végtül-végig koszorú,
Utánamegy Szabó Pista, szomorú.

Pusztai Lajos 64 éves (1961) Mátészalka

A cséplőgépbe esett lány

The image shows a musical score for a song. It consists of four staves of music, each with a treble clef and a 4/4 time signature. The melody is written in a single line on each staff. The lyrics are written below the notes. The lyrics are: "Ezernyolcszáznegyvennyolca- dik év- ben, Mi történt az i- ga- zi csü- rös kert- be. Far- kas Jul-csa fel-lé- pett a ka- zal- ra, E- gye-ne-sen be- le- e-sett a dob- ba."

Ezernyolcszáznegyvennyolca- dik év- ben,
Mi történt az i- ga- zi csü- rös kert- be.
Far- kas Jul-csa fel-lé- pett a ka- zal- ra,
E- gye-ne-sen be- le- e-sett a dob- ba.

Mikor ezt a szeretője meglátta,
A két kezét a fejére kulcsolta.
Felkiáltott fájó szívvvel, zokogva,
Gépész uram, álljon meg a masina.

De a gépész nem akarta hallani,
A nyolcas gép nem akart megállani.
Megállj gépész, rájössz a magadéra,
Tégedet is kivégez a masina.

Farkas János, fogd be két szép lovadat,
Vidd el azt a szerencsétlen húgodat.
Ti meg lányok, öltözzetek fehérbe,
Vigyétek a zsidó orvos elébe.
Zsidó orvos félrefordul, azt mondja,
Julcsának a jó Isten az orvosa.

Házunk előtt folyik el egy halastó,
Benne úszik egy aranyos koporsó.
Oldalára piros vérrel van írva,
Ebbe nyugszik Farkas Julcsa meghalva.

Jakab Zoltánné 65 éves (1993) Kocsord

A cséplőgépbe esett lány

Árpatarló, búzatarló de széles,
Arra jár a kis pacsirta beszédes.
Azt beszéli Farkas Julcsa anyjának,
Hirtelen halála lesz a lányának.

Farkas Julcsa fellépett az asztagra,
Egyenesen beleesett a dobba.
János bácsi állítsa meg a gépet,
Ha csak lehet, mentse meg az életem!

Mire a gép véglegesen megállott,
Farkas Julcsa gyenge szava elállott.
Uroljára annyit tudott mondani,
Én Istenem, hogy kell nékem meghalni.

Farkas Julcsát feltették a szekérre,
Elvitték a főorvos úr elébe.
Főorvos úr félrefordult, s azt mondta:
Ennek már a jó Isten az orvosa.

Farkas Julcsát feltették a szekérre,
Elvitték az édesanyja elébe.
Piros vére folyik, mint a vizpatak,
Édesanyja gyenge szive meghasadt.

Farkas Mancsi kiszaladt az uccára,
A két kezét a fejére kulcsolva,
Én Istenem ki is gondolta volna,
Julcsa néném beleesett a dobba.

Gyászba van a nagyhalászi főucca,
Farkas Julesát most viszik végig rajta.
Nyisd ki rózsám zöldre festett kapudat,
Holtan hozzuk a te régi babádat.

Elmehetsz már Szabó Sándor a bálba,
Nem látod már Farkas Julesát a sorba.
Nem öleled vékony, karcsú derekát,
Nem csókolod halványpiros orcáját.

Katona R. Borbála 14 éves (1961) Kocsord

A cséplőgépbe esett lány

Ezernyolcszáznegyvenkeddik évbe,
Mi történt...
Farkas Julcsa felmászott az asztagra,
Egyenesen beleesett a dobba.

Gépész uram álljon meg a masina,
A szeretőm beleesett a dobba.
De mire már a masina megállott,
Farkas Julcsa gyenge szive elállott.

Farkas Julcsát feltették a szekérre,
Elvitték a főorvos úr elébe.
Főorvos úr hátrafordult, s azt mondta,
Ennek csak a jó Isten az orvosa.

Feltették a levelet a póstára,
Meg is kapták vasárnap délutánra.

Takács József 13 éves (1961) Kocsord

A cséplőgépbe esett lány

Ezernyolcszáznegyvennyolcba

Mi történt a kisendrei faluba!

Farkas Julcsát feltették az asztagra,

Az asztagról beleesett a dobba.

De mire a gépmasina megállott,

Farkas Julcsa piros vére elállott.

Gyertek lányok, tegyük fel a szekérre,

Vigyük el a főorvos úr elébe.

Főorvos úr hátratekint, azt mondja,

Ennek már a mennybe van az orvosa.

Gyertek lányok, tegyük fel a szekérre,

Vigyük el az édesanyja elébe.

Édesanyja nyisd ki rácsos kapudat,

Hadd vigyük be összeroncsolt lányodat!

Mikor ezt az édesanyja meghallja,

Sirva borul a diófa asztalra.

Sirva borult, keservesen zokogott,

Még a tegnap a bálba mulatott.

Török Edit 11 éves (1961) Kocsord

A cséplőgépbe esett lány

Farkas Irma beleesett a dobba,
Gépész uram álljon meg a masina.
Mire gépész uram megállott,
Farkas Irma gyenge szava elállott.

Farkas Irmát feltették a szekérre,
Egyenesen Vida orvos elébe.
Vida orvos félrefordult, s azt mondta,
Ennek már a mennybe van az orvosa.

Gulácsi Sándor 12 éves (1961) Kocsord

A cséplőgépbe esett lány

Hallottátok ezernyolcszázhuszban mi történt,
Farkas Julcsát beledobták a dobba.

Gépész uram, állítsd meg a masinát...
De mire a gyors masina megállott,
Farkas Julcsa piros vére mind kifolyt.

Gyertek lányok, tegyétek a szekérre,
Vigyétek a főorvos úr elébe.
Főorvos úr egyet fordult, s azt mondta,
Ennek csak a mennyben van az orvosa.

Jertek lányok, tegyétek a szekérre,
Vigyétek az édesanya elébe.
Nyisd ki anyám rácsos kapudat,
Hadd vigyük be összeroncsolt lányodat.

De mikor az édesanya meglátta,
Két kezét a homlokára kulcsolta,
Jaj Istenem ki gondolta volna,
Hogy a lányom beledobják a dobba.

Farkas Julcsa piros delin kendője,
Négy sarkába beleirva a neve,
Elmehet már Garzó Péter a bálba,
Nem találja Farkas Julcsát a táncba.

Farkas Elvira 12 éves (1961) Kocsord

A cséplőgépbe esett lány

Ezernyolcszáznegyvenkettedik évbe,
Szomorú hír hallatszott a nagykertbe.
Farkas Julcsa felmászott az asztagra,
Egyenesen beleesett a dobba.

Gépész uram, álljon meg a masina,
A szeretőm beleesett a dobba.
De mire a masina nagynehezen megállott,
Farkas Julcsa gyöngé szava elállott.

Feltették Farkas Julcsát a szekérre,
Úgy vitték a zsidó orvos elébe.
Zsidó orvos hátrafordul, s azt mondja,
Ennek csak a jó Isten az orvosa.

Feltették Farkas Julcsát a szekérre,
Úgy vitték az anyja kapuja elébe.
Nyisd ki anyám, nyisd ki rácsos kapudat,
.....

Szabó Zsigmond 14 éves (1961) Kocsord

Szabó Gyula

Er-dész Gyula Kertész Vilmát sze-ret-te,
Szü-le-i tő-le nagyon el-le-nez-te.
Jól van Vil-ma ha el-le-nez-nek té-ged,
El-bú-csúz-tat-lak én tő-lük ö-rök-re.

Gyere tehát menjünk ki az erdőbe,
Majális lesz az erdő közepébe.
Ki is mentek ők együtt az erdőbe,
Hogy mulassák ki magukat kedvükre.

Nem azért hijtalak én ki tégedet,
Hanem azért hijtalak, hogy megöllek.
Jaj Gyulácskám ne öljél meg engemet,
Amit kívánsz teljesítem, ha lehet.

De a legény nem hajlott a szavára,
Leteperzte, rálépett a nyakára.
Azután meg fejét karóbahúzta,
Amint illik gyilkosoknak módjára.

Horváth Benjaminné 65 éves (1992) Szatmárcseke

Apját m Szabó Gyula leány

Szabó Gyula egy vasárnap délután
Találkozott Jolánkával az uccán.
Hivta őt a zöld erdőbe sétálni,
Hogy majd ottan virágot fognak szedni.

Kiértek a zöld erdőnek szélére,
És azután leültek a zöld fűre.
Nem engedem, hogy te legyél a másé,
Még ma éjjel meg kell halni egymásér.

Szabó Gyula revolvere de fényes,
Jolánkának két golyó elégséges.
Egyet lőtt a saját maga szívébe,
Ráborult a Jolánka holttestére.

Gyászba borult a Petőfi nagyucca,
Horváth Jolánt most viszik végig rajta,
Koporsója végtől-végig koszorú,
Csak a Jolán édesanyja szomorú.

Édesanyja bemegy a szobába,
Ráborul a diófa asztalára.
Sirva mondja Isten sincsen az égbe,
Jolánkám már kinn van a temetőbe.

Szűcs Károlyné 28 éves (1961) Szatmárcseke

Apját meg nem ismerő leány

Megy a báró vadászni,
Saját lányára lesni,
Ebbe az erdőbe,
Ebbe a szép zöldbe.

Jó reggelt te szép leány!
Hol jársz te itt ily korán?
Ebbe az erdőbe,
Ebbe a sűrűbe?

Ibolyáért jöttem én,
A babámat várom én,
Ebbe az erdőbe,
Ebbe a szép zöldbe.

Kösd a lovat a fához,
Te meg gyere babádhoz,
Ebbe az erdőbe,
Ebbe a sűrűbe.

Dobd a puskád a földre,
Te meg gyere körömbe,
Ebbe az erdőbe,
Ebbe a szép zöldbe.

Küldd a kutyád ugatni,
Te meg gyere játszani,
Ebbe az erdőbe,
Ebbe a sűrűbe.

Vak vagy lányom, hogy nem látsz?
Én vagyok a te apád,
Ebbe az erdőbe,
Ebbe a sűrűbe.

Puskalövés hallatszik,
Báró lánya haldoklik,
Ebbe az erdőbe,
Ebbe a sűrűbe.

Nyíri Erzsébet 17 éves (1961) Szatmárcseke

Őszi melege van ide Kismargitá

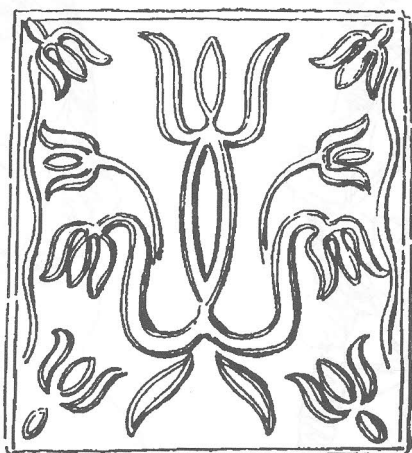
Őszi melege van ide Kismargitá

Őszi melege van ide Kismargitá

Kiváncsok vagyunk az egész világról

Őszi melege van ide Kismargitá

Nem messze van ide Kismargita

Kas- sa fe- lől jön- nek a zsan- dá- rok,
Jaj de szé- pen fém- lik a csá- kó- jok.
E- lől jön a zsan- dá- rok had- nagy- ja,
E- gye- ne- sen bé- tart Mar- gi- tá- ra.

Jó napot te büszke csaplárosné!
Hát ez a szép szilaj csikó kié itt?
Jó bort iszik annak a gazdája,
Most jött ide, nincs egy félórája.

Küggye ki hát annak a gazdáját,
Vagy mondja meg, hogy aggya meg magát!
Ki se megyek, meg sem adom magam,
Ha úgy teccik, vigyék el a lovam!

A lovamat nem annyira bánom,
Csak a nyeregszerszámom sajnálom:
Idzasztója a bugyellárisom,
Abba hever hatezer forintom.

Ezer pengőt adnék egy szép lóért,
Másik ezret a rájavalóért,
Harmadikat egy csinos barna lányér,
Kit nem adnék az egész világer.

Séra Gáspár 84 éves (1994) Szatmárcseke

Nem messze van ide Kismargita

Amoda jó hat csendőr karéjba,
Egyenesen a csárda ajtóra.
Jó estét, te cifra csaplárosné!
Hát ez a szép szilaj csikó kijé?

Jó bort iszik annak a gazdája,
Most jöt ide nincs egy félórája.
Küggye ki hát annak a gazdáját,
Nem bántjuk mi, ha megadja magát!

Ki se megyek, meg se adom magam,
Kinek tetszik, vigye el a lovam!
A lovamat nem annyira szánom,
Csak a nyeregszerszámom sajnálom.

Szügyelőbe a bugyellárisom,
Abba hever százezer forintom.

Berki József 74 éves (1961) Mátészalka

Kis Pápainé

Jaj de szé-les jaj de hosszú az az út.
A- mé-ken a ki-lenc betyár el- in- dult.
Kilenc betyár kilenc nagy kés van ná- la:
Így ron-tott a hor-to bá-gyi csár-dá- ba.

Aggyon Isten szép csárdásné jó estét!
Aggyon bizon magoknak is szerencsét.
Csaplárosné ne kívánjon szerencsét,
Még az éjjel szívébe mártjuk a kést.

Csaplárosné lemegyen a pincébe,
Legjobb borból hoz a betyár elébe.
Nem kell nekünk sem a pénze, sem bora,
Csak az életére vagyunk szorulva.

.....
Berki József 74 éves (1961) Mátészalka

Kicsi betyár az erdőbe

The image shows a musical score for the song 'Kicsi betyár az erdőbe'. It consists of four staves of music in a 2/4 time signature with a key signature of one flat (B-flat). The lyrics are written below the notes. The first staff begins with a treble clef and a key signature change from one flat to two flats (B-flat and E-flat). The lyrics are: 'Ki- csi be- tyár az er- dő- be,'. The second staff continues: 'Buj- do- sik a sú- rú- ség- be.' The third staff: 'Gon- dol- ko- zik ő ma- gá- ba.' The fourth staff: 'Ho- vá me- gyen ég- ca- ká- ra.'

Hová megyen éccakára,
Egy szép asszony udvarába,
Békopogtat betyármódra,
Van-e idehaza gazda?

Nincs a gazda idehaza,
Kerüjj betyár az ajtómrá.
Készen az ágy, meg van vetve,
Ha úgy teccik, feküggj bele.

Nem fekszem én az ágyadba,
Mert elalszom virradatra.
Ne félj betyár, nem alszol el,
Felkeltelek korán reggel.

Éjfél után egy az óra.
Kelj fel betyár, menny utadra!

.....
.....

Hortobágnak széles vize,
Kis pejlovam ne félj tülle!
Még ma éjjel két órára,
Bévágtatok Hortobágyra.

Hortobágyi híres csárda,
Körül van zsandárral állva,
Körül, körül, környeskörül,
Subri Jóskát vették körül.

Bé is lüttek az ablakán,
Piros vér foly az ajakán.
Szeretője zsebkendője
Csupa véres lett már tőlle.

Ne sirj apám, ne sirj anyám,
Te se sirjál kedves rózsám!
Elég vót már húsz esztendő,
Fogadjon be a temető.

Séra Gáspár 84 éves (1994) Szatmárcseke

Vidróczki

The image shows a musical score for the song 'Vidróczki'. It consists of two staves of music in 3/4 time, with a key signature of one flat (B-flat). The melody is written on a treble clef. The lyrics are written below the notes. The first line of music has the lyrics 'Kutya-ka-pa- ró-si csár- da' and 'Körül van zsandárral áll- va'. The second line has 'Körül körül könyes kö- rül' and 'Csak Vidróckit fogták kö-rül'.

Kutya-ka-pa- ró-si csár- da Körül van zsandárral áll- va
Körül körül könyes kö- rül Csak Vidróckit fogták kö-rül

Na Vidróczki most gyere ki,
Hat vármegye vár ideki.
Mit ér nekem hat vármegye,
Tizenkettő jöjjön ide.

Be is lúttak az ablakán,
Piros vér folyt a homlokán,
Szeretője zsebkendője,
Tiszta véres lett mán túlle.
Arccal borutt le a földre,
Úgy vitték a temetőbe.

Berki József 74 éves (1961) Mátészalka

Mátészalka gyászba van

Má-té- szal-ka gyász- ba van
Ga-csaj Pes-ta hal- va van,
Még csütörtök es- té- re maga ment a csap- szék-be
Ma-ga ment a csap- szék- be.

The image shows a musical score for the song 'Mátészalka gyászba van'. It consists of four staves of music, each with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The time signature is 4/4. The lyrics are written below the notes. The first staff has the lyrics 'Má-té- szal-ka gyász- ba van'. The second staff has 'Ga-csaj Pes-ta hal- va van,'. The third staff has 'Még csütörtök es- té- re maga ment a csap- szék-be'. The fourth staff has 'Ma-ga ment a csap- szék- be.'.

Mondta néki az anyja:
– Pesta fiam jér haza!
– Nem megyek én még haza,
Vérbe fürdök én még ma,
Vérbe fürdök én még ma.

Hazafelé mentében,
A kenderföld szélében,
Rézfokos a fejében,
Dupla kés a szívében,
Dupla kés a szívében.

Édesanyám, kedvesem!
Van-e ingem szennyesen?
Ha nincs ingem szennyesen,
Hozok egy párt véresen,
Hozok egy párt véresen!

– Édesanyám, édesem,
Vessen ágyat kedvesem!
Tegyen vagy két párnát is!
– Teszek fijam hatot is,
Rája fekszem magam is.

– Édesanyám, édesem,
Csak az az én kérésem:
Engem hat lány vigyen ki,
Mind a hat lány fehérbe,
A babám feketébe.

Már vasárnap reggelre,
Szépen ki volt terítve,
– Lányok, lányok sirjatok,
Gyöngykoszorút fonjatok,
Gyöngykoszorút fonjatok!

Szántó Géza 72 éves (1992) Mátészalka

Mátészalka gyászba van

Mátészalka gyászba van,
Gacsaj Pesta halva van.
Mátészalka gyászba van,
Gacsaj Pesta halva van.
Gacsaj Pesta halva van.

Még vasárnap délután,
Maga járt a lány után.
Még vasárnap délután,
Maga járt a lány után,
Maga járt a lány után.

Mondta néki az anyja:
– Pesta fíjam, menj haza,
Mondta néki az anyja:
– Pesta fíjam menj haza!
– Pesta fíjam menj haza!

– Nem megyek én még haza,
Vérbe gázolok még ma,
Nem megyek én még haza,
Vérbe gázolok még ma.
Vérbe gázolok még ma.

Hazafelé mentében
Dupla kés a szívében
Rézfokos a fejében,
Hadd aludjék békében!

Lányok, lányok sirjatok,
Gyöngykoszorút fonjatok,
Lányok, lányok sirjatok,
Gyöngykoszorút fonjatok.

Kerékyártó István 23 éves (1961) Mátészalka

Ma két hete, vagyis három

Ma két he- te vagy-is há- rom
Hogy a szám- a- dó- mat vá- rom
A- mo- da jön, a- mint lá- tom,
A leg- if- jab- bik sza- má- ron.

Jó reggelt édes bojtárom,
Azt se kérdem, van-é károm?
Addig nem is lehet kárja,
Mig én leszek a bojtárja.

Még azt mondd, hogy nincs károm?
Hol a legszebbik bárányom?
Kutyák megitták a vérét,
Zsidók elvitték a bőrét.

Séra Gáspár 84 éves (1994) Szatmárcseke

Ma két hete, vagyis három

Két hete van, vagyis három,
Hogy a számadómat várom.
Amoda jön számárháton,
Talán az lesz, amint látom.

Jó estét édes bojtárom!
Azt kérdem van-é károm?
Nem lesz kendnek addig kárja,
Mig Jancsi lesz a bojtárja.

Van-é húsod a tömlőbe,
Vagy a bográcsba megfőve?
Nincsen húsom a bögrőbe,
Sem a bográcsba megfőve.

Fogd meg azt a tarka babost,
Azt a legjobb harangost!
Akaszd ki a tündi fára,
Hányd a húsát a bográcsba.

Kutya eszi meg a vérit,
Zsidó viszi el a búrit,
Juhász a legjobb ézít,
Egyél, igyál juhász; (igy lesz végig)

Berki József 74 éves (1961) Mátészalka

Nem akar az ürünyájam legelni

Nem akar az ürünyájam legelni,
Rézcsengőjét de szomorán pengeti:
Idegen szagot érez a pusztába,
Hátrakacsint, hat zsandár jön utána.
Három ágú kancsika a kezébe,
Egyenesen a nagybojtár elébe.

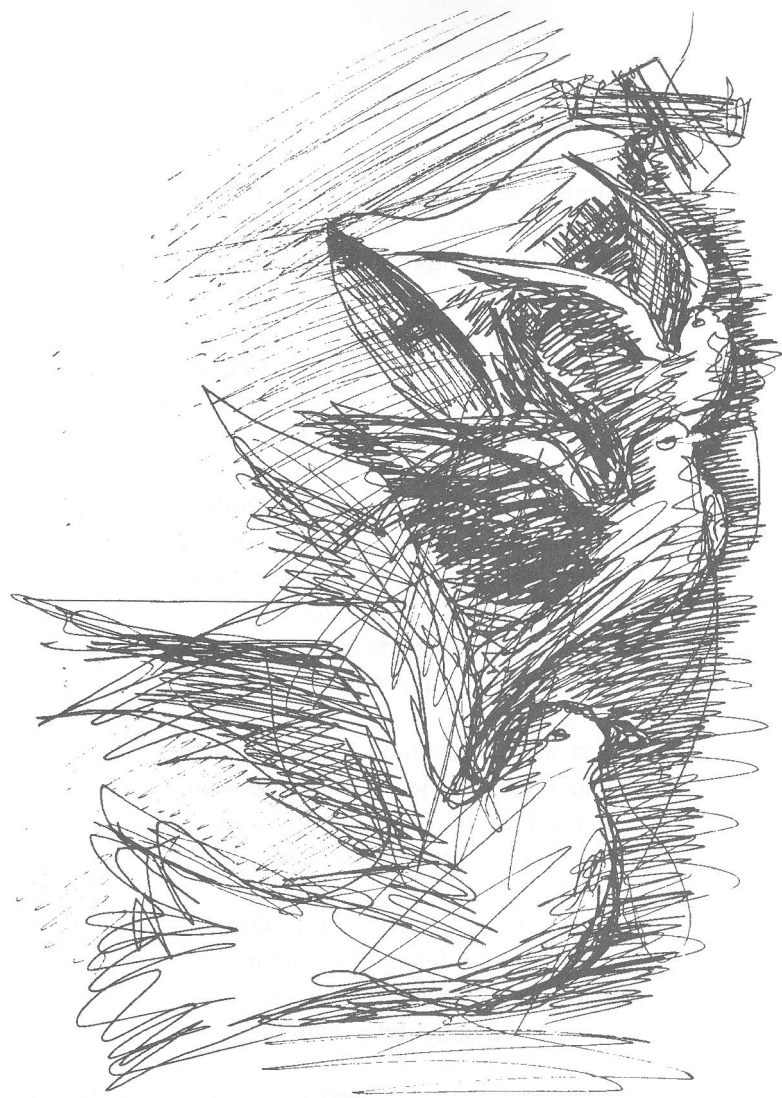
Hová való születés vagy te bojtár,
Kezed, lábad vasba rakja a zsandár!
Szatmár megye Bakony erdő a hazám,
Ott nevelt betyárnak az édesanyám.

Na te bojtár, pakolj fel szamorodra,
Mert mindjárt kezed-lábad verem vasba!
Nekem abban hat zsandár nem parancsol,
Mig gazdámat nyájam szélén nem látom.
Én a nyájam itt nem hagyom mindaddig,
Mig számadóm a csárdába bort iszik!

Kijött már a számadó a csárdából,
Zsandár urak, hova hajtják bojtárom?
Felhajtjuk a magyaradi fegyházra,
Vasat verünk két kezére, lábára!

A számadó nem vette ezt tréfára,
Görcsös botját felkapta a vállára,
Olyat ütött a zsandár tollas fejére,
Leesett a bársony lova elébe.

Berki József 74 éves (1961) Mátészalka

Búsan szól az ilovai nagyharang

Búsan szól az ilovai nagyharang,
Húzza aztat három fehér vadgalamb.
Húzza aztat a vadgalamb szomorún,
Békésérnek a vármegye kapuján.

Rezes ajtó, hujjon le rullad a zár,
Már én többet nem leszek szabad madár.
Szabad madár akkor leszek violám,
Ha kitőtök három évet Ilován.

Heten vagyunk egy kamorába zárva,
Üt az óra, olvassuk mind sorjába,
Üt az óra fertályonként, unalom,
Itt tötöm el gyenge ifjúságom.

Sápadt vagyok, mint a nyárfa levele,
Még sápitott a vármegye kenyere.
Fél font kenyér, meszely leves jár nékem,
Ne csudálkozz rózsám, hogy vész a színem.

Pusztai Lajos 64 éves (1961) Mátészalka

Mikor megyek Budapestre

Mikor megyek Budapestre,
Budapesti törvényszékre,
Látom a sok urat irni,
Mind rám tekint, valamennyi.

Rám is szabnak három évet,
Szabadulnék, de nem lehet.
Irtam mingyárt az anyámnak,
Küggjön ruhát a fiának.

Elkútték a tiszta ruhát,
Jajszóval sir az én anyám.
Sirjál anyám jajszóval is,
Egy fiad van, rab lett az is.

Anyám, anyám, kedves anyám,
Jöjjön, nézze meg a szobám!
Két szál deszka a nyoszolyám,
Itt halok meg édesanyám.

Pusztai Lajos 64 éves (1961) Mátészalka

Vármegye kapuja

The image shows a musical score for the song 'Vármegye kapuja'. It consists of four staves of music, each with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a time signature of 2/4. The lyrics are written below the notes. The melody is simple and consists of quarter and eighth notes. The lyrics are: 'Vár- me- gye ka- pu- ja', 'Sar- kig ki van nyit- va.', 'O- da visz- nek en- gem', and 'Vég- ki hall- ga- tás- ra.'

Befütyült a vonat,
Jönnek a zsandárok;
Mind a két karomra a
Vasat ráverik.

Kérem az urakat,
Ne verjék rá a vasat!
Gyenge az én karom,
Nem bírja a vasat.

Testvérek, rokonok,
De hűtlenek vagytok,
Ily nagy sorsaimban
Meg sem látogattok.

Ki fogok még menni,
Nem fogok rab lenni,
Testvérek, rokonok,
Meg fogom köszönni.

Séra Gáspár 84 éves (1994) Szatmárcseke

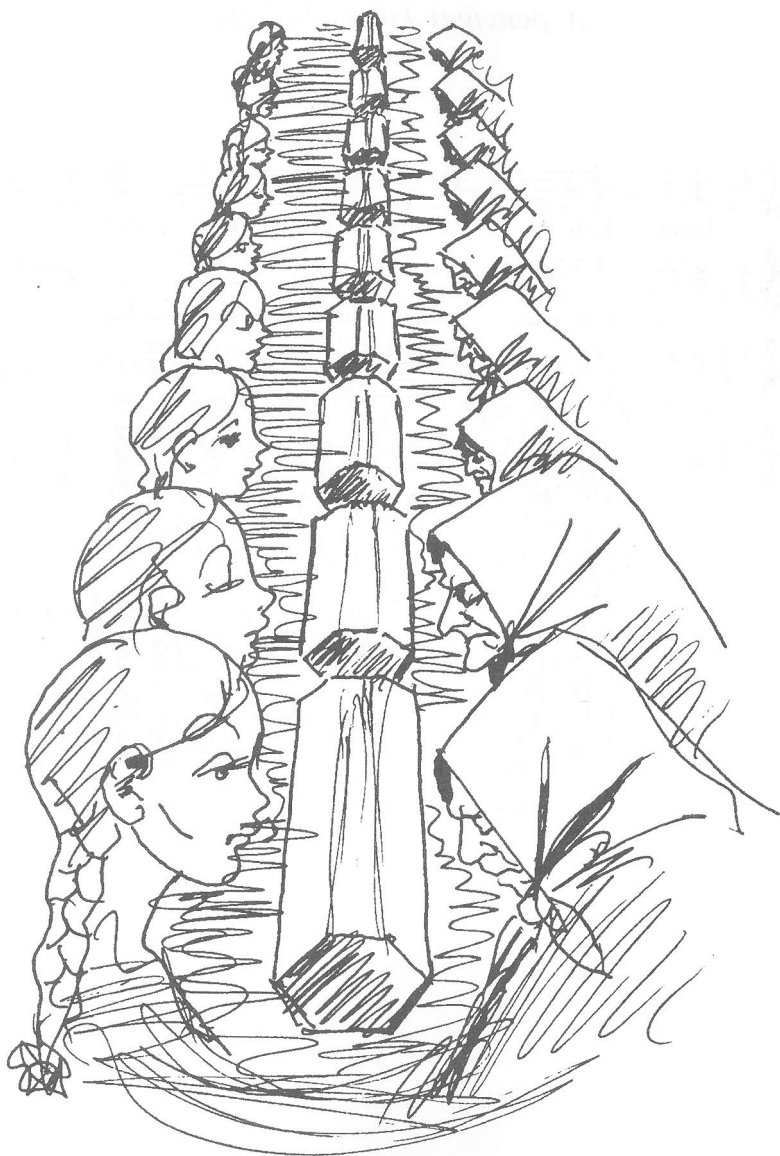

A penyigei kilenc kislány

The image shows a musical score for a song. It consists of four staves of music, each with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The time signature is 4/4. The lyrics are written below the notes. The first staff has the lyrics 'E-zer ki-lenc- száz- ö- tö-dik év- ben'. The second staff has 'Kilenc kis- lány be-le- halt a víz- be'. The third staff has 'Be-le- ül- tek a ha- jó or- rá- ba'. The fourth staff has 'El- me-rül- tek a Szen-ke hab- já- ba'. The music is simple, with mostly quarter and eighth notes.

E-zer ki-lenc- száz- ö- tö-dik év- ben
Kilenc kis- lány be-le- halt a víz- be
Be-le- ül- tek a ha- jó or- rá- ba
El- me-rül- tek a Szen-ke hab- já- ba

Séra Gáspár 84 éves (1994) Szatmárcseke

A penyigei kilenc kislány

Szatmár megye Penyige községbe,
Kilenc kislány lement a Szenkére,
Beleültek a hajó torkába,
Elmerültek a Szenke habjába.

Kilenc kislányt viszi a víz, viszi,
Szeretője a partjáról nézi.
Gyere babám, ne hagyj belehalni,
Gyenge testem a hálnak megenni.

Nézlek rózsám, de hiába nézlek,
Nem való vagy te ilyen szegénynek.
Mert én szegény, te meg nagy gazdag vagy,
Igy hát babám, nem hozzám való vagy.

Megkondult a penyigei harang,
Húzza aztat kilenc fehér galamb.
Most húzzák az utolsó verseket,
Kilenc anya szive majd megreped.

Kilenc kislány gyászos koporsója,
Egy udvarra sorba le van rakva.
Gyertek elő hires penyigei lányok,
Koporsónkat könnyel locsoljátok.

Borbély Andrásné 75 éves (1994) Szatmárcseke

A penyigei kilenc kislány

Szatmár megye Penyige községbe,
Kilenc kislány belehalt a vízbe.
Egy közülük felkiált az égre,
Hogy bele kell halni a Szenkébe.

Kilenc kislányt viszi a víz, viszi,
Édesanyja Szenke partján nézi,
Édesanyám ne hagyj belehalni,
Gyenge testem a hálnak megenni.

Penyige községben ez a hír van,
Kilenc kislány egyszerre halva van.
Elnyelt a Szenkének erős vize,
Nem volt olyan, aki kimentette.

Édesanyám, édes, kedves anyám,
Milyen halála lett jó lányodnak.
Már nekem egyszerre kellett halni,
Nem volt időm tőled elbúcsúzni.

Édesanyám köszönök tőletek,
Emlékszem én anyám felőletek.
Néha anyám gondoljál lányodra,
Borzasztó volt lányodnak halála.

Ti testvérek el ne felejtsetek,
A temetőkertbe kijöjjetek,
Hozzatok egy rózsát a fejfámra,
Édesdebben nyugszom a síromba.

Gyászba van a penyigei utca,
Kilenc kislányt visznek rajta.
Édesanyja jajszóval siratja,
Áldás szálljon lányom hű porodra.

Édesanyám nekem helyem lesznek,
A mély sirba engemet letesznek.
Elköszönök tőlök utoljára,
Mert letesznek engemet a sirba.

Penyigei temető szélibe,
Kilenc kislány nyugszik ott egyszélbe.
Isten veled, kilenc kislány hullá,
Szép csendesen nyugodjál a sirba.

Szalai Gézáné nótásfüzetéből. 65 éves. Penyige

Brugó Vilma

Hallottátok Szárazberken mi történt?
Brugó Vilmát a legények megölték.
Szívét, máját a kis késsel meccették,
A hóttestet a gabonába lökték.

Édesanyja másnap indult keresni,
Édes lányom, hol foglak megtalálni?
Egy öregember az ablakból kiáltja,
Ott van a te lányod a gabonába!

Édesanyja szalad megháborodva,
A két kezét a fejére kulcsolja,
Jaj Istenem, ki ölte meg a lányom,
Kinek vétett ezen a nagy világon?

Ugyan Ferenc, nem fájt-é a te szived,
Mikor azt a gyenge kislányt megölted?
Akkor nem fájt, de már mostan meghasad,
Amig élek, viselem a negyvennyolcas nagy vasat.

Tisztítják a szárazberki temetőt,
Brugó Vilmát viszik abba legelőbb,
Brugó Vilmát viszik a temetőbe,
Nagy Ferencet az aradi börtönbe.

Szűcs Károlyné 61 éves (1994) Szatmárcseke

Bardo Vilma

A megölt csendőr

Csendőr legény sétál az uccába,
Be is tértek a kösségházába.
De két huncut lest vetett utána,
Végeztek is hat óra tájba.

Szomorúan nézte a bajtársa,
Hogy elesett mellőle a társa.
Meghallotta régi szeretője,
Sirva jött el Sonkádról Csekére.

Lányok, lányok, ti sonkádi lányok,
Koporsómat végig sirassátok,
Tegyétek le a szép sárga földbe,
A csekei rózsás temetőbe.

Péter Károly 46 éves (1960) Szatmárcseke

Folk ballads in Szatmár county in Hungary

The Hungarian popular ballad has not risen and developed in isolation; it could not be isolated, not especially in Eastern Europe. Its historical development and its characteristics are hence determined by the whole of the European balladry. As the ballad is practically a mature and no longer changing genre, it is possible to systematize it, and this systematization is one of the principal tasks of both the Hungarian and the international research.

1. The most prominent part of the Hungarian balladry is taken by the ballads describing tragedies of family and love. The themes of family and love in Hungary give an especially appropriate frame to reflect social problems. The fact that the conflict takes place in the smallest unit of society, between members of a family, can also be considered as an outward means of typifying.

a) An important group of ballads deal with lovers who are forbidden to love each other. The ballad makes us realize that two individuals belonging to different social classes cannot be united; at most they can be united in death.

b) A great many of the Hungarian ballads deal with the bartered girl. The girl, who is bartered to a stranger without her knowledge and consent falls victim to parental authority. The protesting girl meets a horrible punishment: she is fastened to a horse's tail and dragged to death. With this punishment the mere fact of the forced marriage changes into a shocking tragedy.

c) The conflict between members of a family who do not recognize one another has manifold variations, especially in the folk-poetry of Eastern Europe. The Hungarian ballads of the same subject have a special overtone because of the anti-Turkish attitude, the opposition to a foreign rule.

d) The reverse of this, the tragedy of the woman who fails to recognize her children is also described in ballads. The children just freed from the captivity of the Turks come home at last but they are not given lodging at the parental house. The tragedy of relatives not recognizing each other is in these ballads embedded in a concrete historical background. In a wider sense, it is obviously connected with the tragedy of Oedipus famous in the ancient poetry.

e) Various ballads are sung about the girl got with child all round Europe. The ballad about the girl who kills her baby and about her punishment is very popular in the contemporary Hungarian folklore as well.

f) In communities preserving tradition you will find the ballad of the baroness even today. The romantic love between the baroness and the cattle- or cowherd, the lads subsequent hanging is retold as a local event in many villages. Because of its fine tune and text it belongs to the first line of our newer ballads in any case, created in 19th century.

2. The ballads of outlaw life represent a group of Hungarian balladry essentially different from those discussed above. The outlaw's (in Hungarian *betyár*, a word of Turkish origin, its original meaning was "a single, unmarried man") detachment from society in itself was a protest against the prevailing social system. In Hungary the outlaw's activity gathered momentum in the 18th century which kept causing a hard social problem as late as the end of the 19th century. The folksongs, popular ballads and tales about them give an, in many respects, idealized picture of the outlaws as if they had represented only the interests of the people, the opposition to the rich, to the established order. In fact, the outlaw-poetry signalled the revival of folk-poetry.

3. The dissemination of the ballads in the new style in the 19th century was already promoted by printing. They were spread in trash, in small flat booklets of octavo form. In this manner, the semi-popular literature could blossom out the best. Beside secular subjects the number of the narrative songs of religious themes increased as well. The legendary ballads and religious ballads have undergone a revival at this time, too, and come to the height of their popularity. The spreading of ballads in the form booklets is the last stage of balladry. Today, you can hear only old people sing ballads, but even this requires diligent search.

Tartalom

<i>Bevezetés</i>	5
A szégyenbe esett lány.....	23
A halálra táncoltatott lány	27
A halálra táncoltatott lány	29
A halálra táncoltatott lány	31
A halálra ítélt huga	35
A halálra ítélt huga	37
A megölt legény	43
A megölt legény	45
A gyermekgyilkos lány-anya	49
A gyermekgyilkos lány-anya	52
Barna Jancsi	53
Barna Jancsi	55
A bárólány és a gulyáslegény.....	57
A bárólány és a gulyáslegény.....	58
A bárólány és a gulyáslegény.....	59
A cséplőgépbe esett lány	61
A cséplőgépbe esett lány	62
A cséplőgépbe esett lány	64
A cséplőgépbe esett lány	66
A cséplőgépbe esett lány	67
A cséplőgépbe esett lány	68
A cséplőgépbe esett lány	69
A cséplőgépbe esett lány	70

Szabó Gyula.....	71
Szabó Gyula.....	73
Apját meg nem ismerő leány	75
Nem messze van ide Kismargita.....	79
Nem messze van ide Kismargita.....	81
Pápainé	83
Kicsi betyár az erdőbe	85
Vidróczki.....	87
Mátészalka gyászba van	89
Mátészalka gyászba van	91
Ma két hete, vagyis három	93
Ma két hete, vagyis három	94
Nem akar az ürünyájam legelni	95
Búsan szól az ilovai nagyharang.....	97
Mikor megyek Budapestre	98
Vármegye kapuja	99
A penyigei kilenc kislány	103
A penyigei kilenc kislány	105
A penyigei kilenc kislány	106
Brugó Vilma.....	109
A megölt legény	111
<i>Folk ballads in Szatmár county in Hungary.....</i>	113

STUDIA FOLKLORISTICA ET ETHNOGRAPHICA

Publikation des Lehrstuls für Volkskunde der Universität

Lajos Kossuth zu Debrecen

Redakteur:

ZOLTÁN UJVÁRY

1. UJVÁRY Zoltán: A temetés paródiája (Die Parodie auf das Begräbnis). Debrecen, 1978.
2. DOBROSSY István: Dohánytermesztés a Nyírségben (Tabakanbau der Nyirgegend). Debrecen, 1978.
3. KUNT Ernő: Temetők az Aggteleki-karszt falvaiban (Friedhöfe in den Dörfern der Aggteleker-Kartzgegend). Debrecen, 1978.
4. SZABÓ László: A magyar rokonsági rendszer (Das ungarischer Verwandtschaftssystem). Debrecen, 1980.
5. BARTHA Elek: A hitélet néprajzi vizsgálata egy zempléni faluban (Die ethnographische Untersuchung des Glaubenslebens in einem Zempléner Dorf). Debrecen, 1980.
6. DÁM László: Lakóházak a Nyírségben (Vohnhäuser in der Nyirgegend). Debrecen, 1982.
7. SZALAY Emőke-UJVÁRY Zoltán: Két fazekas falu Gömörben (Zwei Töpferdörfer in Gömör). Debrecen, 1982.
8. FARKAS József: Fejezetek az Ecsedi-láp gazdálkodásához (Einige Kapitel zur Wirtschaftsethnographie des Marschgebietes von Ecsed). Debrecen, 1982.
9. DOBROSSY István-FÜGEDI Márta: Termelés és életmód (Produktion und Lebensweise). Debrecen, 1983.
10. SZABADFALVI József: Tanulmányok a magyar pásztorkodás köréből (Studien zum ungarischen Hirtentum). Debrecen, 1984.
11. BÓDI Erzsébet: Egy magyarországi lengyel falu táplálkozása (Die Ernährungsweise in einem Polendorf in Ungarn). Debrecen, 1984.
12. ERDÉSZ Sándor: Kígyókultusz a magyar néphagyományban (Schlangenkult im ungarischen Volksbrauchtum). Debrecen, 1984.
13. SZALONTAI Barnabás: Nyírbátor népi építésze (Die Volksarchitektur von Nyírbátor). Debrecen, 1984.
14. BARTHA Elek: Házkultusz. A ház a magyar folklórban. (Hauskult. Das Haus in der ungarischen Folklore). Debrecen, 1984.
15. KÖRNYEYNE Gaál Edit: Az első világháború emlékei a népi kéziratos forrásokban és a szájhagyományban (Eringerunnen an den ersten Weltkrieg in volkstümlichen handschriftlichen Quellen und mündlichen Überlieferungen). Debrecen, 1985.
16. PETERCSÁK Tivadar: Népszokások Filkeházán (Volksbräuche in Filkeháza). Debrecen, 1985.

17. VIGA Gyula: Kőmunkák egy bükkalji faluban (Steinbruch- und Steinmetzarbeiten in einem Dorf am Fulse des Bükk-Gebirges). Debrecen, 1985.
18. KAPROS Márta: A születés szokásai és hagyományai az Ipoly mentén (Bräuche und Glaubensarten in Verbindung mit der Geburt entlang des Flusses Ipoly). Debrecen, 1986.
19. BEREZKI Ibolya: Népi táplálkozás Szolnok megyében. (Volkstümliche Ernährung im Komitat Szolnok). Debrecen, 1986.
20. FELHŐSNÉ CSISZÁR Sarolta: Temetkezési szokások a Beregi-Tiszaháton. (Bestattungsbäuche auf dem Theissrücken von Bereg). Debrecen, 1986.
21. CZÖVEK Judit: Halottlátók a magyar néphagyományban. (Totenseher in der ungarischen Volksüberlieferung). Debrecen, 1986.
22. SZTRINKÓ István: Népi építészet a Duna–Tisza közén. (Volkstümliche Architektur im Donau-Theiss Zwischenstromland). Debrecen, 1987.
23. KRUPA András: A délkelet-magyarországi szlovákok hiedelemvilága. (Die Glaubenswelt der Slowaken von Südostungarn). Debrecen, 1987.
24. UJVÁRY Zoltán: Állatmaszkok. (Tiermasken). Debrecen, 1989.
25. FARKAS József: A zsidók Mátészalka társadalmában. (Jewis in Mátészalka). Debrecen, 1989.
26. BODÓ Sándor: A magyar paraszti termelés igaerejének története. (Die Geschichte der Zugkraft in der ungarischen Bauernwirtschaft). Debrecen, 1990
27. KÓSA László: Paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880–1920). Debrecen, 1990.
28. VERES László: Magyarország 17–19. századi parasztüvegei. Debrecen, 1991.
29. SZILÁGYI Miklós: Halászó vizek, halásztársadalom, halászati technika (Fischereigesellschaft – Fischereitechniken). Debrecen, 1992.
30. PETERCSÁK Tivadar: Az erdő az Északi-középhegység paraszti gazdálkodásában (XVIII–XX. század) (Der Wald in der bäuerlichen Wirtschaft inmitten des nördlichen Mittelgebirges, 18–20. Jh.). Debrecen, 1992.
31. PODOLÁK, Ján: Die traditionelle Schafhaltung in der Slowakei. Debrecen, 1992.
32. SZULOVSKY János: Füstfaragók (Könyv a kéményseprőkről). (Rauchfangekehrer) Debrecen, 1992.
33. FÜVESSY Anikó: A tiszafüredi mázas kerámia (Glasurkeramik der Tiszafüred). Debrecen, 1993.
34. P. SZALAY Emőke: A debreceni kerámia (Keramik von Debrecen). Debrecen, 1993.
35. CSOMA Zsigmond: Uradalmi és jobbágy-paraszti szőlő-, bortermelés Somlón (Debrecen, 1993)
36. H. BATHÓ Edit: A méhészet szerepe a Jászság paraszti gazdálkodásában (Debrecen, 1995)
37. Ö. BARTHA Júlia: Az anatóliai törökök temetkezési szokásai (Debrecen, 1996)
38. BÁNKINÉ MOLNÁR Erzsébet: Polgárok Kiskunfélegyházán 1890–1913 (Bürger in Kiskunfélegyháza 1890–1913) Debrecen, 1996.